

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Specializace v pedagogice
B – D-GEO

Tomáš Hora

Analýza vzájemných ekonomických toků mezi EU a státy Východního partnerství

Analysis of mutual economic flows between the EU and Eastern Partnership states

Bakalářská práce

Vedoucí práce Luděk Fráně

Praha, 2021

Charles University

Faculty of Science

Faculty of Education

Specialization in Education

Tomáš Hora

Analysis of mutual economic flows between the EU and Eastern Partnership states

Analýza vzájemných ekonomických toků mezi EU a státy Východního partnerství

Bachelor's thesis

Supervisor Luděk Fráně

Prague, 2021

Abstrakt

Vybranými státy, mezi nimiž a Evropskou unií byla vypracována analýza ekonomických toků, se staly země Východního partnerství, modelu Evropské politiky sousedství. Jedná se o Ukrajinu, Bělorusko, Moldavsko, Gruzii, Arménii a Ázerbájdžán. Zpočátku byla vysvětlena liberalizace mezinárodního obchodu a užito nástinů několika ekonomických směrů a teorií. Poté charakterizovány vybrané skupiny, unie, politiky, systémy a důležité dohody. Následně byly popsány obchodní vztahy jednotlivých výše zmíněných šesti zemí s EU a jejich vývoj. Posléze byly vytvořeny a popsány grafy, které tyto vazby kvantifikovaly. Závěrem bylo vše zhodnoceno.

Klíčová slova

Evropská unie, Východní partnerství, Evropská politika sousedství, vývoz, dovoz, obchodní bilance.

Abstract

Selected countries, between which and European Union have carried out an analysis of economic flows, have become the countries of the Eastern Partnership, a model of the European Neighbourhood Policy. These are Ukraine, Belarus, Moldova, Georgia, Armenia and Azerbaijan. Initially, liberalization of international trade and outlines of several directions and theories of economic geographies were used. Then characterized selected groups, unions, policies, systems and important agreements. Subsequently, the trade relations of the above-mentioned six countries with the EU and their development were described. In the end, graphs were created and described to quantify these relationships. In the end, everything was evaluated.

Key words

European Union, Eastern Partnership, European Neighbourhood Policy, export, import, trade balance.

Poděkování

Poděkování z mé strany náleží vedoucímu této práce, Mgr. Lud'ku Fráněmu, za jeho vstřícný přístup a cenné rady a doporučení.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 04. 05. 2021

Tomáš Hora

podpis studenta

Obsah

1. Seznam zkratk.....	7
2. Úvod.....	9
3. Obecná východiska.....	12
3.1 Liberalizace mezinárodního obchodu.....	12
3.1.1 Vymezení pojmu, pozitiva a negativa liberalizace MO....	Chyba! Záložka není definována.
3.1.2 Vývoj liberalizace MO (resp. nového regionalismu) a přístupu k rozvojovým zemím	Chyba! Záložka není definována.
3.2 Ekonomické teorie a modely.....	13
3.2.1 Nová ekonomická geografie.....	13
3.2.2 Teorie růstu.....	14
3.2.3 Regionální politika inspirovaná neoliberálními a neoklasickými přístupy	15
3.2.4 Teorie exportní základny.....	15
3.2.5 Teorie kumulativních příčin	16
4. Charakteristika ekonomických unií, politik, systémů, smluv a dohod.....	16
4.1 Úvod k ekonomickým uniím, politikám, systémům, smlouvám a dohodám	16
4.2 GSP, SNS, WTO, smlouvy z 90. let 20. stol.	17
4.5 Evropská politika sousedství	18
4.6 Východní partnerství	20
5. Vývoj obchodních vztahů mezi jednotlivými zeměmi EaP a EU	22
5.1 Bělorusko.....	22
5.1.1 Ekonomické toky EU-Bělorusko.....	26
5.2 Ukrajina.....	27
5.2.1 Ekonomické toky EU-Ukrajina	32
5.3 Moldavsko	33
5.3.1 Ekonomické toky EU-Moldavsko	37
5.4 Ázerbájdžán.....	38
5.4.1 Ekonomické toky EU-Ázerbájdžán.....	42
5.5 Arménie	43
5.5.1 Ekonomické toky EU-Arménie	47
5.6 Gruzie	48
5.6.1 Ekonomické toky EU-Gruzie	52
6 Vývoj ekonomických toků mezi zeměmi EaP celkově a EU	53
6.1 Ekonomické toky mezi státy EaP celkově a EU.....	53
6.2 Přepočtení na 1. obyv.	54
6.3 Celkové zhodnocení	56
7. Závěr.....	60
8. Přílohy	62

8.1 Poznámky	62
9. Použitá literatura a internetové zdroje	62
9.1 Použitá literatura.....	62
9.2 Internetové zdroje.....	63

1. Seznam zkratek

ENP = European Neighbourhood Policy (Evropská politika sousedství)

EaP = Eastern Partnership (Východní partnerství)

UV KSSS = Ústřední výbor komunistické strany Sovětského svazu

RVHP = Rada vzájemné hospodářské pomoci

NEG = New Economic Geography (nová ekonomická geografie)

GSP = Generalised System of Preferences (generalizovaný systém preferencí)

SNS = Společenství nezávislých států

EAHU = Euroasijská hospodářská unie

WTO = World Trade Organization (Světová obchodní organizace)

GATT = General Agreement on Tariffs and Trade (všeobecná dohoda o clech a obchodu)

GATS = General Agreement on Trade in Services (všeobecná dohoda o obchodu ve službách)

TRIPS = The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví)

ENPI = European Neighbourhood and Partnership Instrument (Nástroj evropského sousedství a partnerství)

CORLEAP = Conference of Regional and Local Authorities for the Eastern Partnership (konference regionálních a místních orgánů pro Východní partnerství)

SME = Small and Medium Enterprises (malé a střední podniky)

DCFTA = Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (prohloubená a komplexní dohoda o volném obchodu), nebo také Deep and Comprehensive Free Trade Area (prohloubená a komplexní zóna volného obchodu)

CEPA = Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement (komplexní a posílená dohoda o partnerství)

COEST = Working Party on Eastern Europe and Central Asia (pracovní skupina pro východní Evropu a Střední Asii)

ES = Evropské společenství

NIF = Neighbourhood Investment Facility (investiční nástroj sousedství)

SGUA = Support Group for Ukraine (Skupina na podporu Ukrajiny)

EIDHR = European Instrument for Democracy and Human Rights (Evropský nástroj pro demokracii a lidská práva)

ESVČ = Evropská služba pro vnější činnost

MPO = Ministerstvo průmyslu a obchodu

EIB = European Investment Bank (Evropská investiční banka)

PZI = přímé zahraniční investice

2. Úvod

Východní partnerství je iniciativou Evropské unie z roku 2009, v rámci Evropské politiky sousedství. Hlavní rozšíření EU v roce 2004 dalo vzniknout novým sousedům a postupem času vyplynulo, že je potřeba zavést jednotný postup vůči těmto státům. Východní partnerství se zdálo jako adekvátní řešení, mnozí politici od něj měli pozitivní očekávání. Toto uskupení zahrnuje tři země, se kterými EU sdílí hranici – Moldavsko, Ukrajinu, Bělorusko – a tři země na Kavkaze – Gruzii, Arménii a Ázerbájdžán. Tato šestice je velmi specifická, komplikovaná a různorodá, ale má důležitý společný prvek, a sice komunistickou minulost, do značné míry utvářející její charakter.

Sovětský svaz se násilnou formou ujal přetvářet kultury a unikátnosti podmaněných států, které tak již mezi světovými válkami zažily kolektivizaci, pronásledování věřících, centrálně plánovanou ekonomiku, nebo i pohromy, jako např. hladomor na Ukrajině, při kterém zemřely miliony lidí. Po druhé světové válce se svět polarizoval na demokratické země inklinující k USA a socialistické země ve sféře sovětského vlivu. Generální tajemník UV KSSS Josif Stalin odmítl Marshallův plán nabízený Spojenými státy, které chtěly státům Evropy pomoci vypořádat se s důsledky války, ale také cílily na zvýšení amerického politického vlivu v Evropě a pojištění si budoucího významného odbytiště svého exportu. Stalin jako reakci na to založil RVHP (Radu vzájemné hospodářské pomoci), která měla státům ekonomicky pomoci, ale ještě více je poutala k Moskvě. Zatímco západní Evropa ve druhé polovině 20. stol. zaznamenávala hlavně ekonomický růst (až na parciální krize, např. spojené s ropou) a docházelo u ní k integraci a dobré spolupráci, SSSR a jeho satelitní země nikoli. Tzv. studená válka USA i SSSR vyčerpávala, nicméně Spojeným státům s tržní ekonomikou se s tím podařilo se vyrovnat; naproti tomu SSSR s centrálně plánovanou ekonomikou stagnoval, nepomohl mu ani vzestup v 70. letech a reformy perestrojka a glastnosť v letech 80. V roce 1991, dříve, než většina lidí očekávala, se rozpadl. Zbylo po něm mnoho nových republik, které do té doby byly po spoustu desítek let ekonomicky úzce propojené s Ruskem, neměly zkušenosti s demokracií a tržní ekonomikou. Jejich budoucnost byla velmi nejistá.

Tato práce má za cíl hodnotit míru ekonomické integrace mezi EU a státy Východního partnerství, a sice na základě analýzy vzájemných obchodních vztahů a ekonomických či finančních toků – vývozu, dovozu a obchodní bilance. Snahou je též hodnotit, zda a popř. jak se tato ekonomická provázanost EU se státy Východního partnerství mění a vyvíjí v souvislosti s postupným rozšiřováním EU. Proto bude analýza provedena za období od roku 1995 po

současnost, které zahrnuje poslední vlny rozšíření EU. Bude opřena o tři základní výzkumné otázky: 1) jak se vyvíjely ekonomické vztahy mezi EU a Východním partnerstvím od roku 1995? 2) Jaké podoby nabyly ekonomické toky mezi EU a státy Východního partnerství za sledované období? 3) Jak probíhala ekonomická provázanost mezi EU a Východním partnerstvím s postupným rozšiřováním EU?

Jako teoretická část posloužila kapitola Obecná východiska, charakterizující liberalizaci mezinárodního obchodu a několik ekonomických směrů a teorií. Liberalizace mezinárodního obchodu je opřena o několik publikací a internetové zdroje; vymezuje pojem, pozitiva i negativa liberalizace a další souvislosti. Publikacemi byly především *Regionalismus a multilateralismus, základy nového světového obchodního řádu?* a *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie* od E. Cihelkové a kol., *Rozvojové země a současný stav jednání ve WTO* od D. Steinmetzové, Z. Stuchlíkové a P. Hnáta. Poté byla v menším množství užitá další literatura a internetové zdroje. Především tři uvedené publikace vhodně vysvětlovaly liberalizaci mezinárodního obchodu, a to jak teoreticky, tak s uvedením praktických příkladů. Přestože ekonomické směry a modely časově náleží poněkud vzdálenější minulosti, jsou platné dodnes, a proto je vhodné jich v práci využít. Právě charakteristika liberalizace obchodu a ekonomických teorií, politik a systémů je jedním z důležitých prvků, napomáhajících zdůvodnit, proč grafy ekonomických toků, užitě později, mají příslušnou podobu. Některé aspekty z různých odvětví několika ekonomických geografíí lze v této práci pozorovat, zkoumat a posuzovat, hodnotit, vyvozovat z nich závěry; sledovat, do jaké míry jsou vzhledem k tématu práce a výzkumným otázkám adekvátní, zohlednitelné a implementovatelné. Tato slučitelnost bude brána v potaz a hodnocena až v samotných závěrech práce. Přestože mnoho z aspektů se váže spíše na vztahy uvnitř států, zde na ně bude nahlíženo z hlediska makro-regionálního. Použitou literaturou byla především publikace *Teorie regionálního rozvoje – nástin, kritika, implikace* od J. Blažka a D. Uhlíře, z roku 2011. Vyvinul jsem snahu, aby z popisů jednotlivých teorií a směrů bylo vybráno to, co se jeví jako co nejvíce spjaté s touto prací. Uvedenou publikaci doplnila kniha *Ekonomie produktivní spotřeby: teoretický základ analýzy role odvětví produktivních služeb* od R. Valenčíka, z roku 2019. Dále bylo využito diplomové práce a vysokoškolských skript.

Praktická část počíná uvedením a vysvětlením několika skupin, unií, politik a systémů, souvisejících s tématem práce. Klíčovými podkapitolami jsou ty, jež popisují Evropskou politiku sousedství a Východní partnerství. Důležité jsou i podkapitoly charakterizující významné smlouvy.

Práce pokračuje rozsáhlou částí, která se detailněji zabývá každým ze států Východního

partnerství, popisuje zejména vazby mezi ním a EU, od devadesátých let doposud. Zaměřuje se hlavně na důležité smlouvy, charakterizované již v předchozí kapitole; v této vztáhnuty k souvislostem s daným státem. Tato, i předešlá kapitola čerpají zejména z informací na internetových stránkách Evropské unie; nicméně do značné míry jsou obsaženy také informace z řady odborné literatury, studující zejména problematiku Evropské politiky sousedství. Doplnující úlohu má několik internetových zdrojů, mimo výše zmíněné.

Po této kapitole je již bakalářská práce ve své pozdější fázi, v níž se přistupuje k samotné vizualizované matematické analýze ekonomických toků mezi státy EU a státy Východního partnerství, a sice skrze několik grafů (včetně většího množství grafů v Přílohách). Grafy zobrazují dovoz, vývoz a obchodní bilanci, včetně přepočtu na obyvatele zemí Východního partnerství a také pět hlavních partnerů států co do dovozu i vývozu. Využil jsem dat z Eurostatu, grafy vytvořil v Excelu. Určité obtíže, související s těmito daty, jsem později v práci stručně popsal. Tato data jsem užil, neboť jsem je shledal jako vhodné a věrohodné, spíše, než kdybych užíval dat od zemí Východního partnerství, u kterých bych očekával větší riziko zkreslení za účelem propagandy. Grafy jsou rovnou komentovány, následně je shrnutí u každého státu. Posléze následuje kapitola za státy Východního partnerství celkově. Zde je mimo grafů užito i tří tabulek. Zatímco grafy znázorňují vývoj, cílem tabulek je přehledně předat absolutní hodnoty toků, a to jen po určitých obdobích. Z této kapitoly vyplývají odpovědi na výzkumné otázky, které jsou pak ještě zkráceně zodpovězeny v samotném závěru práce.

V Přílohách je odkaz na citační metodu užitou v práci.

3. Obecná východiska

3.1 Liberalizace mezinárodního obchodu a Evropa

Po rozpadu SSSR a zániku bipolárního světa se začaly liberalizační procesy rychle rozmáhat. Hovořilo se o třetí vlně regionalismu, kterou v roce 1993 pojmenoval J. Bhagwati jako „nový regionalismus“. Průvodními rysy této vlny regionalismu bylo rozšíření mezinárodního obchodu a zahraničních investic, oživení dříve vytvořených četných regionálních uskupení, a také vznik nových regionálních integračních uskupení. Na rozdíl od předchozí vlny je nový regionalismus vždy smluvní integrací, otevřenou vůči globálnímu kapitálu.¹

Od roku 1992 začal být obchod uvnitř Evropského společenství, dále jen ES, zbavován cel a kvantitativních omezení. Byly odstraňovány obchodní bariéry ve službách (zejména finančních), různými stupni liberalizace později prošly informační technologie, základní komunikace, doprava. Spotřebitelé z liberalizace profitovali, stala se jedním z faktorů ekonomického růstu; ten ale naproti tomu přinášelo i přísné zachovávání dosavadních pravidel – záleželo na konkrétní zemi EU. Omezení pak přibyla ohledně investování. Nejvyšší cla byla uvalena na zemědělské a produkty a textílie, postupně se však snižovala. Antidumpingová opatření byla odstraněna mezi členskými státy, ale zachována u vnějšího obchodu. Došlo poklesu dotování obchodu ze strany států, zůstalo nicméně stále vysoké; zejména u zemědělských produktů.

Vnitřní a vnější liberalizace se vzájemně ovlivňovaly a urychlovaly. Zlepšily se podmínky vstupu třetích zemí na trh EU v široké škále sektorů a produktů. Implementace programu vnitřního trhu kromě prospěchu členským zemím pomohla i třetím zemím – usnadnila jim přístup na trh EU. Před ní existovalo mnoho formálních i neformálních obchodních omezení ze strany národních politik. Nicméně v některých oblastech stále přetrvávaly výrazné protekcionistické tendence u národních trhů EU; především proto, že u nich změny v obchodních politikách teprve přicházely.² Liberalizaci mezinárodního obchodu, dále jen liberalizaci MO, může EU podpořit tím, že se zaměří na inovace a lepší ekonomickou diplomacii a pomůže exportérům v prvotní fázi přístupu na trh třetích zemí. Tomu mohou napomoci nástroje, kterými disponuje Evropská komise.³

Jako příklad opaku liberalizačních snah EU lze uvést její velkou snahu o soběstačnost coby

¹ E. Cihelková a kol., Regionalismus a multilateralismus, základy nového světového obchodního řádu? [online]. Str. 1, 3 – 4.

² OECD, The European Union's Trade Policies and their Economics Effects [online]. S. 7 – 14, 18 – 20.

³ CEBRE; Liberalizace obchodu [online].

základního cíle společné zemědělské politiky; jedná se o pravděpodobně nejhorší z politik EU. I přes čtyřicet let reforem stojí EU přibližně polovinu rozpočtu, a drží tak významnou část evropské pracovní síly a ekonomických prostředků v odvětví, které je ve srovnání se světem téměř sto let nekonkurenceschopné. Ochranných politik EU využívá např. i v souvislosti s dumpingem, a to antidumpingovými opatřeními. Jakýkoli výrobce, cítící se poškozen levnějším dovozem ze zemí mimo EU, může podat stížnost Evropské komisi, která zahájí antidumpingové řízení. Až 25 % žádostí bývá uznáno, reakcí je clo až do výše rozdílu mezi cenou na domácím trhu a trhu dovozce. EK podobným způsobem skrze tzv. antisubvenční opatření i proti státům subvenujícím svoji výrobu či vývoz.

Standardními ochrannými opatřeními bývají kvóty, cla a necelní bariéry. Kvóty jsou zřejmě nejhorším z těchto opatření a nejvíce škodí světovému obchodu. Cla jsou naproti tomu nejjednodušším opatřením a EU jich využívá ve velké míře. Na podporu zemědělství jsou EU hojně použity zvýhodněné státní půjčky. Necelní bariéry, přestože neobsahují cla, jsou výraznými omezeními a regulacemi.⁴ Aby EU obstála vůči globální konkurenci, je nutné, aby byly omezeno vytváření obchodních bariér za účelem ochrany národních ekonomik členských států a aby trhy zůstaly co nejvíce otevřené. Pro členy EU je potřeba mít stejné obchodní podmínky. Pro udržení konkurenceschopnosti ve světě přišla Unie se strategií Global Europe.⁵

EU byla vždy mezi hlavními podporovateli mezinárodního obchodu založeného na zásadách právního státu. Tento přístup pomáhá spravedlivému přístupu jejích podniků na zahraniční trhy, a podporuje tak hospodářský růst jak v domácím měřítku, tak ve třetích zemích, především pak těch méně rozvinutých. EU poukazuje na to, že je potřeba přijít s přístupy odpovídajícími rostoucímu významu otázek regulace oproti otázkám týkajícím se celních sazeb.⁶

3.2 Ekonomické teorie a modely

3.2.1 Nová ekonomická geografie

J. B. Clark, jeden ze zastánců nové ekonomické geografie, dále jen NEG, tvrdil, že je konkurence pro spravedlivé rozdělování nepostradatelná; přisuzoval důležitost volné soutěži, zároveň však zastával názor, že ne vždy bude výsledkem dokonalá soutěž.⁷ NEG samotná

⁴ T. Evan, Světová ekonomika [online]. Str. 91, 93.

⁵ MPO; EU musí nadále prosazovat další liberalizaci mezinárodního obchodu [online].

⁶ Europarl., Evropská unie a Světová obchodní organizace [online].

⁷ M. Hytha, DP: Vývoj ekonomického myšlení [online]. S. 33.

prosazuje co nejmenší zasahování státu do ekonomiky.⁸

Ottaviano a Thisse přisuzují důležitost pochopení prostorové orientace tzv. druhého prostředí, tj. prostředí vytvořeného člověkem v reakci na tzv. první prostředí (rozdílné klima, vybavenost výrobními zdroji, rozdíly v dostupnosti apod.).

Krugman se ve své teorii zabývá tím, že při utváření výrobní a obchodní specializace států a regionů hrají podstatnou roli rostoucí výnosy a nedokonalá konkurence. Některé státy pak mají dlouhodobě silné postavení v určitých výrobních a exportních odvětvích, což dle něj vzniká jako výsledek aglomeračních procesů/výhod; těmi podle něj jsou hlavně: 1) koncentrace kvalifikované a specializované pracovní síly, 2) vzájemná provázanost místních podniků formou subdodavatelských vztahů a 3) šíření informací a znalostí. Uvádá, že při vytváření specializací států hrají důležitou roli dopravní náklady a náklady na pracovní sílu. Díky tomu pak údajně dochází k „směrování od nahodilého růstu k řádu“. Rozmístění je dáno snahou aktérů o co nejvyšší výnos; nicméně roli mohou hrát též i různé nahodilosti, jako např. historické souvislosti.

Podle Pinese jsou Krugmanovy teorie platné spíše pro 19. století. Krugman připouští, že model není aplikovatelný na vyspělé země, na rozvojové však ano.

Investiční pobídka pro danou firmu musí být větší, než jsou aglomerační výhody, které firma využívá ve své současné lokalitě. Pokud je v některé zemi dokonale rovnoměrné rozmístění ekonomických aktivit, může i relativně malá veřejná intervence zaměřená na přilákání i jen několika firem do kteréhokoli vybraného regionu či lokality umožnit prostřednictvím nastartování kumulativních mechanismů výrazné proměny regionální struktury celé ekonomiky.

V. Pareto zavedl pojem „paretovo optimum“, znamenající, že jedinec nemůže profitovat, aniž by to nebylo na úkor dalšího jedince. Paretovo optimum, a s tím se pojící rovnováha trhu, se vztahuje k danému rozdělení bohatství mezi lidem.⁹

3.2.2 Teorie růstu

Ekonomický růst dle této teorie signifikantní měrou ovlivňují informace, znalosti, inovace, a jejich šíření. Jsou pro ni důležité instituce (např. ochrana duševního vlastnictví, vzdělávací systém apod.), jelikož ty významně ovlivňují prostředí, ve kterém nové vlastnosti vznikají a jsou aplikovány.

⁸ E. Jílková, J. Zimmermannová, Makroekonomie, studijní opora pro kombinované studium [online]. S. 11.

⁹ M. Hytha, DP: Vývoj ekonomického myšlení [online]. S. 39.

Zásadní je teorie tzv. podmíněné beta-konvergence, podle níž má každý region a stát jiný stav rovnováhy, ke kterému směřuje, a to v závislosti na rozdílech v technologiích a v behaviorálních charakteristikách, jako jsou např. míra úspor, populační růst apod.¹⁰

3.2.3 Regionální politika inspirovaná neoliberalními a neoklasickými přístupy

Deregulační opatření, omezující vládní zásahy do ekonomiky, dala prostor některým firmám intervenovat do určitých oblastí, jako třeba – pro tuto práci důležitých – států východní Evropy. Podporují malé a střední podniky, dále jen SME (Small and Medium Enterprises); řadí se sem především podnikatelské zóny, zóny se zjednodušeným plánováním, dále zvláštní ekonomické a bezcelní zóny.¹¹

3.2.4 Teorie exportní základny

Dle D. C. Northa úspěch rozvoje daného regionu závisí na schopnosti vyrobit úspěšnou exportní komoditu. Hlavní postuláty Northovy teorie jsou: 1) region by měl být definován jako území se společnou exportní základnou, 2) úspěšnost vývozu zboží z regionu je určující pro míru jeho ekonomického růstu, 3) exportní základna je hlavním faktorem určujícím absolutní i relativní příjem v regionu a tím ovlivňuje rozvoj obslužných funkcí i atraktivitu regionu z hlediska funkce obytné. Vzhledem k rozdílným charakteristikám regionů a jejich odlišným předpokladům ohledně produkce různých druhů exportního zboží a následného toku investic musí být podle Northa rozvoj regionů vždy nerovnoměrný; a zůstane jím i přesto, že se rozdíly sníží. Již z názvu teorie vyplývá, že pomoc problémovým regionům by byla koncipována jako snaha o posílení exportních schopností těchto regionů. Pro mnohé tradičně hospodářsky a sociálně slabé regiony je však šance nastartování růstové trajektorie založené na růstu exportu z regionu mizivá. Ch. Tiebout názor, že export je pro region to nejdůležitější, vyvrací. Jako příklady významných faktorů růstu uvádí soukromé investice, vládní výdaje, stavební výrobu a migraci motivovanou mimoekonomickými důvody. Je tedy možné, že region zaznamená růst, přestože se export v něm nezmění.¹²

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem. S. 90 – 94.

¹² Ibidem. S. 95 – 98.

3.2.5 Teorie kumulativních příčin

G. Myrdal ve své teorii kumulativních příčin poukazuje na to, že nemůže dojít k rovnovážnému stavu mezi regiony a že se rozdíly budou nadále prohlubovat. Většinou vyspělý region profituje na rozvojevém, jen zcela ojediněle mu napomáhá. To se vztahuje i na mezinárodní úroveň. Zde Myrdal předpokládá, že počáteční oběť obyvatel vyspělých zemí ve prospěch rozvojových zemí by se vyplatila prostřednictvím efektivního využití zdrojů celého světa. Za typický příklad kumulativního mechanismu na nadnárodní úrovni považuje mezinárodní obchod, kdy vyspělé státy široce využívají úspor z rozsahu, kterých rozvojové země nemohou dosáhnout. Odmítá proto tezi svobodného a pro obě strany výhodného obchodu, což je podle něho něco, co nikdy neexistovalo a od čeho se současný svět dále vzdaluje.¹³

3.2.6 Klasická teorie obchodu a teorie faktorového podílu

Dle klasické teorie obchodu mohou konkurenční výhody nebo nevýhody u určitých produktů vyplývat z rozdílů v nákladech a produktivitě výrobních faktorů. Dle teorie faktorového podílu budou mít země tendenci vyvážet zboží, které využívá velké množství hojných výrobních faktorů, zatímco budou dovážet zboží, které vyžaduje velké množství omezených výrobních faktorů.¹⁴

4. Charakteristika ekonomických unií, politik, systémů, smluv a dohod

4.1 Úvod k ekonomickým uniím, politikám, systémům, smlouvám a dohodám

Ve svých politikách a vztazích k obchodním partnerům je pro EU klíčové, aby privilegované vztahy byly založeny na vzájemných závazcích zejména v oblastech práva, stabilní a demokratické vlády, respektu k lidským právům, včetně práv menšin, prosazování dobrých sousedských vztahů a principů tržního hospodářství a udržitelného rozvoje. Jedním z cílů je i hledání společných závazků v oblasti boje proti terorismu a řešení konfliktů. To se výraznou měrou odráží na podobě vztahů mezi EU a jejími partnery z Východního partnerství, jak bude ještě uváděno.¹⁵

¹³ Ibidem. S. 99 – 103.

¹⁴ A. Miškinis, I. Dulstau, ECONOMIC IMPACTS OF EU–BELARUSIAN TRADE [online]. S. 64.

¹⁵ Euroskop.cz; Evropská politika sousedství [online].

Smlouvy se třetími zeměmi mohou být uzavírány buď čistě s EU, nebo s EU a jejími členskými státy (v tomto případě se jedná o tzv. smíšené smlouvy). Existují tři typy smluv – dohody o přidružení, dohody o partnerství a spolupráci a obchodní dohody.¹⁶

4.2 GSP, SNS, WTO, smlouvy z 90. let 20. stol.

Generalised System of Preferences (Generalizovaný systém preferencí), dále jen GSP, se začínal tvořit už od roku 1968, jedná se o opatření umožňující rozvojovým zemím vstoupit na trhy vyspělých zemí (tyto trhy považují odmítnutí tohoto přístupu za diskriminaci).¹⁷ Na přelomu století jej využívalo 40 zemí světa, dnes téměř všechny.¹⁸ EU si zřídila vlastní GSP, kterého využívá 176 nezávislých zemí a území, klasifikovaných jako rozvojové. Dočasně vyloučeny z něj jsou Bělorusko a Myanmar, z rozhodnutí Rady, neboť důvody vyloučení dosud nepominuly.¹⁹

Společenství nezávislých států, dále jen SNS, bylo založeno roku 1991 z nově vzniklých postsovětských republik. U jeho zrodu stálo Rusko, Ukrajina a Bělorusko. Iniciativou SNS je např. Euroasijská hospodářská unie, dále jen EAHU. Aktuálně má v SNS členství devět států a Ukrajina má přidružené členství (status pozorovatele). V roce 1993 se přidala Gruzie, ale opustila společenství po válce s Ruskem v roce 2008.²⁰

World Trade Organization, dále jen WTO, svou činnost oficiálně zahájila roku 1995. Dnes má 164 členů a dalších 22 zemí je v různé fázi jednání. Její struktura je kromě zastřešující dohody o ustavení WTO postavena na obsahu dohody GATT, zaštiťující obchod se zbožím, dohody GATS, zabývající se obchodem se službami a dohody TRIPS, mající na starost otázky spjaté s duševním vlastnictvím. Základní rámec doplňují horizontální aktivity, kterými jsou ujednání o řešení sporů a mechanismus přezkumu obchodních politik členů WTO. Ze států Východního partnerství nejsou součástí WTO Bělorusko (podalo žádost již v roce 1993) a Ázerbájdžán (podal žádost v roce 1997). Z toho vyplývá, že nepobírají výhody související se členstvím; např. tzv. rozvojový princip, který v podstatě znamená podporu rozvoje a ekonomických reforem (v současné době lze hovořit o tom, že z něj rozvojové země profitují na úkor vyspělých).²¹

V průběhu 90. let prudce stoupl počet uzavřených regionálních obchodních dohod (z 27

¹⁶ Euroskop.cz; Smluvní vztahy EU a třetích zemí [online].

¹⁷ MPO; Systém všeobecných celních preferencí [online].

¹⁸ OECD, The European Union's Trade Policies and their Economics Effects [online]. S. 5.

¹⁹ MPO; Systém všeobecných celních preferencí [online].

²⁰ Komorasns; Společenství nezávislých států oslavilo 25 let své existence. Předsedat mu letos bude Rusko [online].

²¹ MPO; Základní informace k WTO a DDA [online].

roku 1970 na téměř 100). Důležité byly především ty v přímém sousedství Unie; kromě obchodu měly i politickou agendu, cílící na vytvoření prosperujícího, stabilního, demokratického prostoru. Tomu se snažila napomáhat i financování sousedních partnerů. V případě východních partnerů byly plány ambicióznější než u středomořských.²² Dohoda o obchodu a spolupráci, jinak také dohoda o obchodní a hospodářské spolupráci, byla podepsána již roku 1989 mezi Evropským společenstvím (ES) a SSSR. Nicméně skutečná spolupráce započala až přijetím dohody o partnerství a spolupráci (nebo také dohody o přátelství a spolupráci) v roce 1994 (v platnost vyšla až roku 1997). Věnuje se mnoha oblastem včetně politiky (např. formální politický dialog), posílení obchodu a investičním příležitostem, volně směnitelným měnám, postupnému vyřazování protisoutěžních zákonů, ale také právním a humanitárním otázkám (ochrana duševního vlastnictví). Dohodu o partnerství a spolupráci uzavřela EU s Ukrajinou a Moldavskem v roce 1994 (účinná od 1998), se zakavkazskými republikami o dva roky později (účinná od 1999). S Běloruskem se ji chystala uzavřít v roce 1995, ale nedošlo k tomu, a tak se vztahy EU a této země řídí dohodou o obchodní a hospodářské spolupráci, kterou spolu uzavřely po rozpadu SSSR.²³

4.5 Evropská politika sousedství

Zrod Evropské politiky sousedství, dále jen ENP (European Neighbourhood Policy) se datuje k roku 2003. Od roku 2007 se v rámci ní začal aplikovat European Neighbourhood and Partnership Instrument (nástroj evropského sousedství a partnerství), dále jen ENPI, podporující např.: 1) politický dialog a reformy, 2) udržitelný rozvoj ve všech odvětvích, 3) posilování a ochranu lidských práv a základních svobod, 4) rozvoj tržní ekonomiky, 5) reformy a posilování kapacity na poli justice a domácích záležitostí – prevencí (popř. bojem) proti obchodování s lidmi, terorismu a organizovanému zločinu, 6) spolupráci mezi členskými státy a partnerskými zeměmi při vysokoškolském vzdělávání. Kromě toho poskytuje podporu v pokrizových situacích.

Velkého potenciálu nabyla ENP v roce 2004, po rozšíření EU. Původně se měla týkat jen „Východních partnerů“, ale brzy několik členských států EU prosadilo, aby byly zapojeny i středomořské státy. V současnosti ENP zahrnuje těchto 12 států: Arménii, Ázerbájdžán, Egypt, Gruzii, Izrael, Jordánsko, Libanon, Moldavsko, Maroko, okupované palestinské území,

²² OECD. Pozn. 18. S. 15.

²³ Euroskop.cz. Pozn. 20.

Tunisko a Ukrajinu.²⁴

Záměrem EU je ENP aplikovat u států, u nichž nepředpokládá, že by do EU vstoupily, ale spatřuje u nich potenciál např. v rozvoji demokracie nebo tržního hospodářství. V první fázi Komise na základě politické a ekonomické situace stanoví priority spolupráce. To je poté předloženo Radě, která rozhodne, zda se v procesu bude pokračovat (následuje vypracování akčního plánu, který je hlavním operačním nástrojem ENP; Komise spolupracuje s danou zemí, aby plán reflektoval zájmy a potřeby této země i EU).²⁵ Akční plány se snaží o rozvoj v nadcházejících tří až pěti letech. Cílem je vytvořit společný prostor, podporovat dobrou správu věcí veřejných a reforem a usilovat o ekonomickou integraci a politickou spolupráci.²⁶

ENP se váže ke státům, které mají s EU uzavřenou dohodu o přidružení, neboli (v případě zemí bývalého SSSR) asociační dohodu. Ta nahrazuje ty platné z konce 90. let 20. st. Jejím projevem by mělo být: 1) posílení politických vztahů, 2) prohloubení politického dialogu, 3) užší spolupráce v otázkách spravedlnosti a bezpečnosti. Podstatou je, aby vznikl plán reforem, jejichž aplikací se země EaP přiblíží těm v EU. S těmito dohodami se pojí vzájemná práva a povinnosti v oblasti ekonomické, průmyslové a obchodní spolupráce. Dohodu o přidružení uzavřela EU roku 2014 s Ukrajinou, Gruzii a Moldavskem. Od roku 2010 se jedná o dohodě s Ázerbájdžánem.²⁷ V souvislosti s Arménií se uvažovalo o uzavření této dohody, jenomže tato země ji v roce 2013 odmítla a o rok později se na nátlak Ruska připojila do EAHU a proces jednání s EU o přidružení byl pozastaven. Namísto toho s ní byla v roce 2017 podepsána komplexní a posílená dohoda o partnerství, dále jen CEPA. Nabude účinnosti poté, co bude ratifikována všemi stranami. Tato dohoda zajistí posílení spolupráce zejména v politických, ekonomických a odvětvových oblastech.^{28, 29}

Ze zemí Východního partnerství se už v první vlně navazování spolupráce objevilo Bělorusko a Ukrajina, nicméně u Běloruska ENP nevyšla v platnost vzhledem k tomu, že doposud neexistuje mezi ním a EU uzavřená asociační dohoda. Později byly přizvány Gruzie, Arménie a Ázerbájdžán. U Ukrajiny byl akční plán rozvinut v roce 2004, u Zakavkazska o rok později.³⁰ Kromě Běloruska nebyl zapojen Alžír, Libye a Sýrie (politické důvody stály v cestě vývoji spolupráce s ENP). V roce 2009 se vztahy mezi EU a Běloruskem a Libyí začaly zlepšovat. Vlivem toho byla s Libyí podepsána dohoda o volném obchodu a Bělorusko bylo zapojeno do

²⁴ VAN VOOREN, Bart. Pozn. 26, s. 53.

²⁵ MPO. Pozn. 24.

²⁶ European neighbourhood policy: conference proceedings. Str. 18.

²⁷ MPO. Pozn. 24.

²⁸ Evropská rada, Rada Evropské unie [online].

²⁹ Evropská rada, Rada Evropské unie; Východní partnerství [online].

³⁰ ENP. Pozn. 26. Str. 18.

Východního partnerství.

ENP zahrnuje množství regionálních a mnohostranných iniciativ – v souvislosti s tématem této bakalářské práce uvedu, že byla v roce 2008 v Kyjevě zahájena Černomořská synergie, o rok později bylo v květnu v Praze zahájeno již zmíněné Východní partnerství.

Roku 2011 byla podoba ENP upravena v souvislosti s okolnostmi kolem tzv. Arabského jara. EU hodlala partnerským státům poskytovat výhody za provádění reforem. K další změně došlo v roce 2015, kdy zaměřila ENP svou pozornost především ke čtyřem novým hlavním prioritám: 1) demokracie a lidská práva, 2) ekonomický rozvoj jako klíč ke stabilizaci, 3) bezpečnost, 4) migrace. V posledních letech se zabývá hlavně posledním bodem.³¹

Již od svého vzniku nebyla strategie ENP schopna čelit problémům souvisejícím s postkomunistickými zeměmi; i přes úsilí podporovat reformy v oblasti demokracie, lidských práv, dobré veřejné správy a ekonomie. Většina zemí Východního partnerství se orientovala spíše opačným směrem – vzrůstaly nesvobodné a antidemokratické tendence. Například tzv. „Ukrajinská krize“ z roku 2013 dala vzniknout novým výzvám a problémům pro EU. Objevila se vlna kritik na evropské politické spektrum. Mnoho lidí přiznalo příliš optimistická očekávání, neschopnost pochopit aspirace východních partnerů, a také spoléhání na postupy z minulosti – které v případě Východního partnerství nebyly adekvátní. Důležitou roli hrála minulost zemí a úzká vazba na Rusko, které reagovalo odmítavě k jakýmkoli snahám o dohody mezi EU a státy Východního partnerství. Spolupráce mezi EU a Ukrajinou, Moldavskem a Gruzii měla svá pozitiva, u zbylých tří zemí byla problematičtější, a proto se nejevilo jako vhodné ke všem těmto zemím přistupovat stejně a očekávat od nich to samé. Úsilí plnit reformy navíc omezovaly i osobní zájmy politiků zemí Východního partnerství, stejně jako neexistující vyhlídka členství v EU.³²

4.6 Východní partnerství

Východní partnerství, dále jen EaP (Eastern Partnership) představuje specifický východní model ENP. Bylo založeno z důvodu nutnosti stanovení jednotného soudržného rámce politiky vůči zemím, které se staly novými východními partnery EU.

EaP vzniklo roku 2009 jako společná iniciativa EU, jejích členských zemí a Ukrajiny, Běloruska, Moldavska, Gruzie, Arménie a Ázerbájdžánu. V budoucnu se od něj mimo jiné očekávalo vytvoření zóny volného obchodu. Ta by vedla k odbourání cel; to se ale třeba

³¹ MPO. Pozn. 24.

³² GSTÖHL, Sieglinde a Simon SCHUNZ. Theorizing the European neighbourhood policy. S. 105, 112 – 113, 117 – 118.

v případě Běloruska jevílo jako kontroverzní, neboť tato země měla v roce 2010 větší míru celních omezení než EU (9,5 % ku 5,1 %). EU v EaP viděla potenciál v nových smluvních vztazích, prohloubené a komplexní dohodě o volném obchodu (Deep and Comprehensive Free Trade Agreement, dále jen DCFTA), opatření vedoucímu k uvolnění vízového režimu.³³ Jedná se o součást asociační dohody. Kromě odstraňování překážek obchodu DCFTA poskytuje finanční podporu SME. Evropská investiční banka, dále jen EIB, spolupracuje s investičním nástrojem sousedství EU (NIF) s cílem poskytnout komplexní balíček nástrojů, podporujících rozvojové země při řešení potřeb trhu a sladovat odvětví SME s normami EU. Tato banka má za cíl rozvoj místního soukromého sektoru, sociální a ekonomické infrastruktury a změny klimatu. Také usiluje o rozvoj hodnotového řetězce zemědělství a potravin.

Ve spolupráci EU-EaP nepřevažuje čistě vládní politika, ale je silně postavena na zapojení institucí EU, byrokracii partnerských států a občanské společnosti. Usiluje o to, aby všechny zúčastněné strany (včetně třetích zemí a mezinárodních finančních institucí) uplatňovaly své postoje v regionu. V květnu 2011 bylo ustaveno parlamentní shromáždění Euronest. V září téhož roku Výbor regionů založil Konferenci regionálních a místních orgánů pro Východní partnerství (CORLEAP), jakožto politický projev multilaterální spolupráce. EU i EaP se kromě snah o větší obchodní integraci a podporu institucí snaží rovněž o dohody ohledně energetiky a bezvízového styku.

Co se týče současného stavu, vzájemné vztahy se různí. Nejlépe se projevují u Gruzie, Moldavska a Ukrajiny, s kterými již byla uzavřena DCFTA. Částečně dobré vztahy má EU též s Arménií (v roce 2017 byla podepsána Comprehensive Economic Partnership Agreement, komplexní a posílená dohoda o partnerství) a Ázerbájdžánem (v roce 2017 začala jednání o nové komplexní dohodě). Jako problematičtější se jeví Bělorusko (EU k němu zaujímá kritický postoj a vzájemné kroky volí opatrně).^{34, 35}

DCFTA je rovněž zkratka pro Deep and Comprehensive Free Trade Area, tedy prohloubenou a komplexní zónu volného obchodu, která může časem vést k Neighbourhood Economic Community (sousedskému hospodářskému společenství), které je ještě vyšším stupněm integrace.³⁶

³³ Ibidem.

³⁴ A. Miškinis, I. Dulstau. Pozn. 14. Str. 62.

³⁵ Evropská rada, Rada Evropské unie. Pozn. 30.

³⁶ GSTÖHL, Sieglinde a Simon SCHUNZ. Pozn. 36.

5. Vývoj obchodních vztahů mezi jednotlivými zeměmi EaP a EU

5.1 Bělorusko

Vztahy EU-Bělorusko započaly uzavřením dohody o obchodní a hospodářské pomoci po rozpadu SSSR. Od roku 2004 po současnost byly velice proměnlivé, zaznamenaly řadu odklonů i příklonů této země k EU. Bělorusko porušovalo lidská práva, základní principy mezinárodní organizace práce a provedlo násilný povolební zákrok. Vztahy se zhoršily a EU na tento stát uvalila několik omezení. Některá byla postupně zrušena, neboť se zdálo, že má Bělorusko zájem prosazovat demokracii. K tomu ale nakonec nedošlo, a tak jsou v současné době vazby na nepříteli dobré úrovni. Hlavním partnerem Běloruska je – stejně jako v minulosti – Rusko, protože je s touto zemí velmi úzce vzpjata. Díky vzájemnému obchodu mělo v letech 1986 – 1989 Bělorusko nejvyšší růst HDP ze zemí SSSR. V roce 2009 došlo k určitému odklonu Běloruska od spolupráce s Ruskem a příklonu k EU (což mohlo souviset se vznikem EaP), ale i nadále zůstalo Rusko v běloruském obchodě hegemonem; přestože tam v roce 2010 směřovalo 41 % běloruských vývozu oproti 65 % roku 1992. Dnes EU spolupráci provádí pečlivě volenými kroky, cílí zejména na podporu mezinárodního práva a lidských práv. Jako pozoruhodné se může jevit to, že je EU největším donátorem Běloruska a intenzivně s ním obchoduje, přestože se profiluje jako zdrženlivá k této zemi a uvalující na ni omezení.^{37, 38, 39}

Hlavní komoditou vyváženou z Běloruska do EU jsou minerální paliva. Na dalším místě jsou chemikálie, zemědělské produkty, stroje a textil, ty však tvoří výrazně menší podíl. Opačným směrem jsou dopravovány stroje, chemikálie a dopravní zařízení. Začátkem 90. let Bělorusko exportovalo převážně hnojiva, ropu a produkty z ní a železné kovy. Opačným směrem putovalo obilí, cukr a léky.^{40, 41} Je tedy patrné, že za posledních 25 – 30 let se vyváží z Běloruska stejné komodity, nicméně opačným směrem byly potraviny a léky nahrazeny stroji, chemikáliemi a dopravním zařízením.

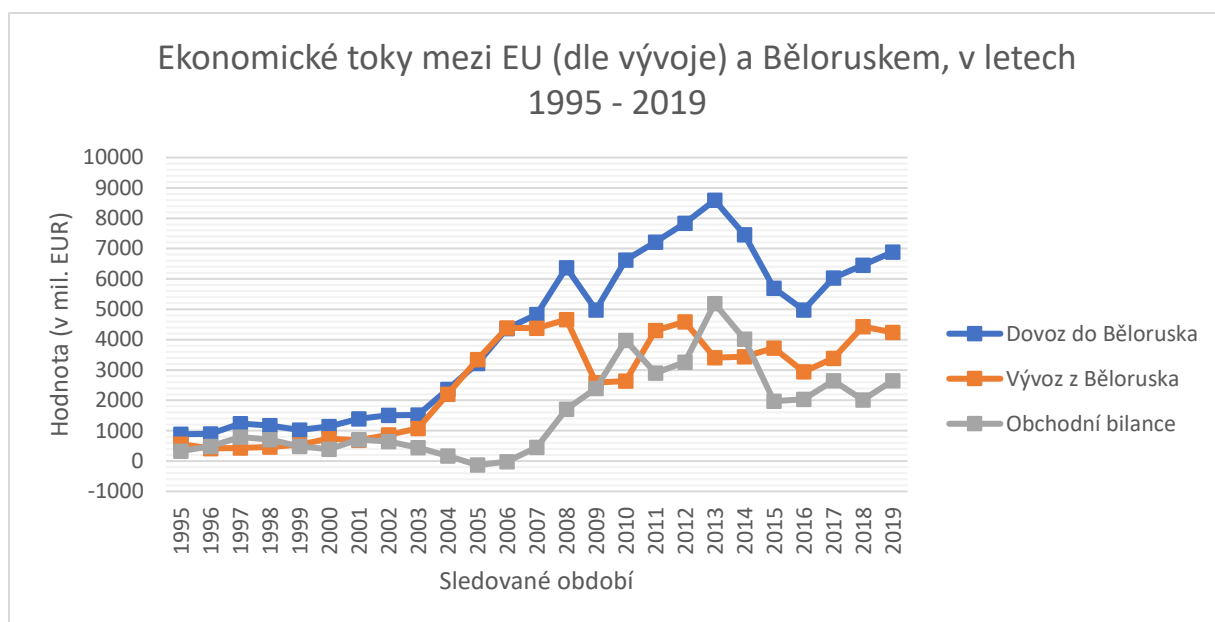
³⁷ OECD, Third East-West conference of ministers of economy industry and trade of G-7 and reforming countries, Country profiles. S. 15 – 16, 19, 23.

³⁸ Evropská rada, Rada Evropské unie; Vztahy EU s Běloruskem [online].

³⁹ VAN VOOREN, Bart. Pozn. 26, s. 53.

⁴⁰ EU trade since 1988 by SITC [online].

⁴¹ OECD. Pozn. 37. S. 15 – 16, 19, 23.

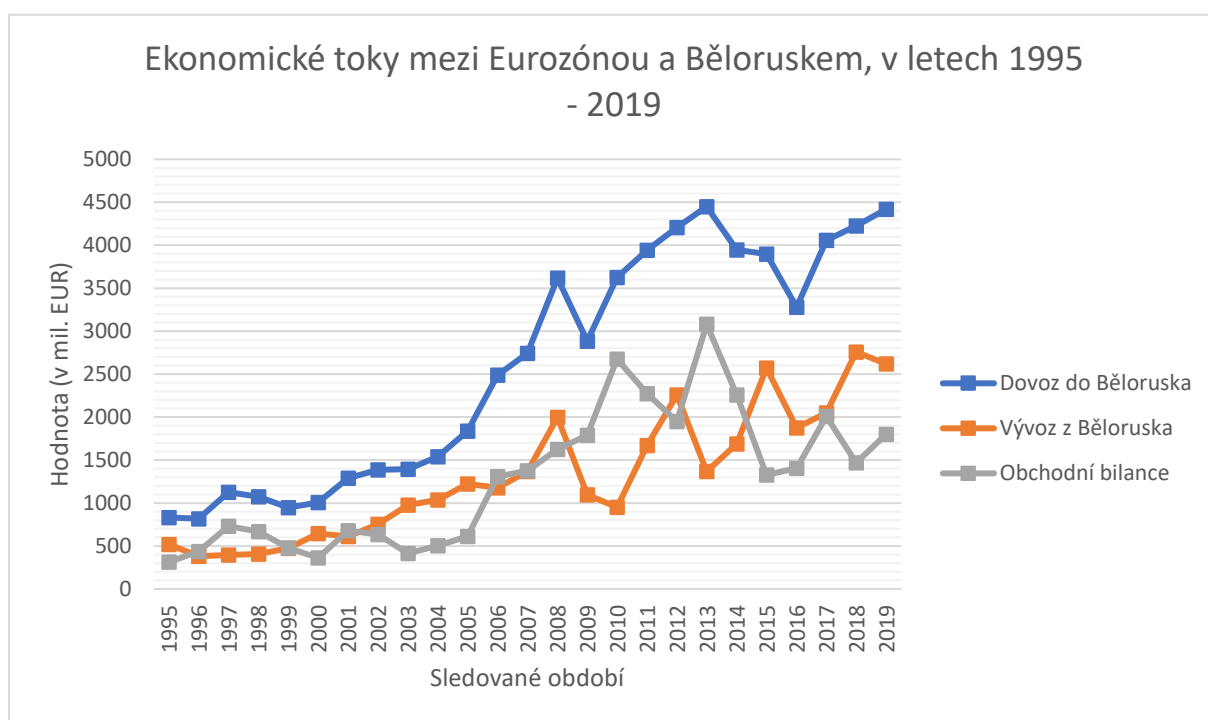

Graf 1 – Ekonomické toky mezi EU (dle vývoje) a Běloruskem za sledované období, v mil. EUR.⁴²

Z Grafu 1 lze vyčíst, že koncem minulého století a začátkem nynějšího byly ekonomické toky mezi EU a Běloruskem v porovnání s pozdějším stavem nepřilíš vysoké. K obratu došlo mezi roky 2003 a 2004, kdy import do Běloruska stoupl o více než 50 % a export z Běloruska se více než zdvojnásobil. Roli hrálo to, že ekonomický růst Běloruska byl již od počátku našeho století působivý, navzdory zaostávajícím strukturálním reformám a kontrole státu nad mnoha odvětvími. Od roku 2002 se pohyboval kolem 9 %, což ovlivnily zejména významné investice, nárůst cen exportovaného zboží, růst obchodních partnerů a výrazných ruských energetických dotací podporujících poptávku. Obchod se tedy zintenzivnil i přesto, že Bělorusko jako jediné ze sledovaných zemí nebylo zahrnuto do ENP vzniklého 2003. Vliv mělo jistě i rozšíření EU o rok později, kdy toky opět viditelně vzrostly a stoupaly až do roku 2008. Jejich pokles mohl být dodatečným důsledkem krize roku 2007, která postihla i ostatní sledované státy. Právě zdejší vývoj zapříčinil růst inflace. Důvodem byly jak globální potravinové a energetické šoky, tak nedostatečná domácí poptávka, nadbytečná produkce, růst úvěrů – ty byly sice nižší než u ostatních sledovaných států, ale i o rok později zůstávalo úvěrové a likvidní riziko vysoké. Rusko zdvojnásobilo cenu ropy, což mělo na Bělorusko negativní dopad až do roku 2011. Běloruský export na západní trhy zůstal soustředěn na ropné produkty, přestože do SNS bylo vyváženo 55 % neenergetických produktů. Od roku 2008 začaly celosvětově klesat ceny energie, čímž se snížily zisky Běloruska a zpomalil export. Růst úvěrů se začal jevit jako vážný

⁴² Eurostat. Pozn. 40.

problém. Snížila se šance na přilákání zahraničních investorů. Oficiální rezervy poklesly z 3,1 mld. EUR na 2,2 mld. EUR.⁴³ Ekonomický růst Běloruska klesl z 10 % roku 2008 na 1,2 % začátkem roku 2009; přesto šlo o jednu z mála zemí SNS s kladným růstem.⁴⁴ Vzhledem k cenám za zemní plyn importovaný z Ruska byl mimo jiné jedním z příčin toho, že v Bělorusku v roce 2009 žilo 40 % obyvatel pod hranicí chudoby.⁴⁵ Rozpočtová politika na rok 2009 byla velmi omezující, místní úřady se shodly, že výrazná liberalizace a úsilí o strukturální reformy společně s větší dostupností externích financí by zvýšily růstový potenciál Běloruska. K tomu patrně došlo, protože od roku 2009 začaly toky EU-Bělorusko stoupat. Vliv nejspíše mělo i založení EaP a částečný odklonem Běloruska od Ruska. Běloruské dovozy stoupaly až do roku 2013, pak klesaly po rok 2016, od té doby rostou. Vývoz byl proměnlivější.⁴⁶

Graf 2 – Ekonomické toky mezi Eurozónou a Běloruskem za sledované období, v mil. EUR.⁴⁷

Jak vidno, obchod Běloruska s Eurozónou se vyvíjel poněkud odlišně než Běloruska s EU celkově. Konec minulého století a začátek stávajícího se opět neprojevil vysokými hodnotami

⁴³ IMF, Republic of Belarus: Request for Stand-By Arrangement—Staff Report; Staff Supplement and Statement; Press Release on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for the Republic of Belarus [online]. Str. 3, 7 – 8, 12.

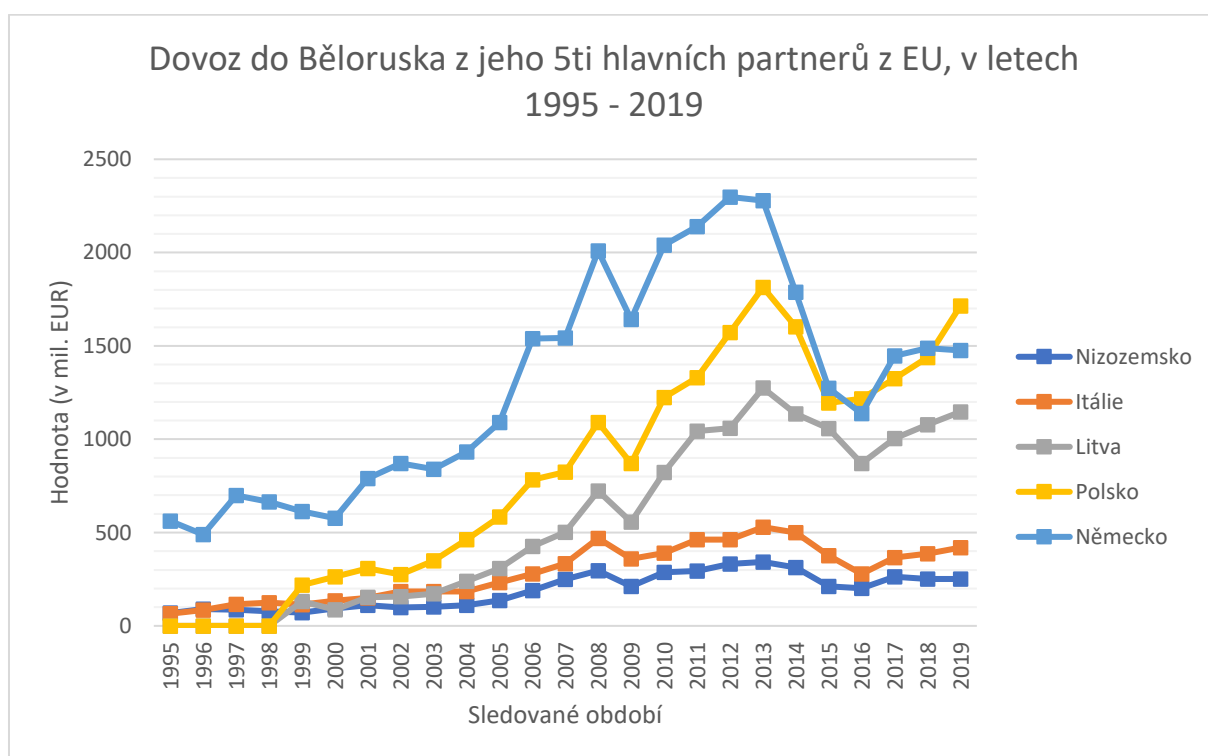
⁴⁴ EBRD, STRATEGY FOR BELARUS [online]. Str. 3.

⁴⁵ IFRC, Plan 2009 – 2010, Belarus, Moldova, Russia and Ukraine Regional Programmes [online]. Str. 2.

⁴⁶ IMF. Pozn. 41. Str. 16.

⁴⁷ Eurostat. Pozn. 40.

v porovnání s pozdějším stavem; rozhodně však stojí za povšimnutí, že jsou vývoje toků kvantitativně podobné těm z minulého grafu, takže v té době Bělorusko ze států EU obchodovalo především se státy Eurozóny. Vzestup importu a exportu opět vzrůstá od vzniku ENP a rozšiřování EU v roce 2004, nicméně nijak signifikantně, nehledě na to, že k tomu začalo docházet už roku 1999 u importu a 2001 u exportu a roční změny byly podobné jako u 2003 – 2004 a 2004 – 2005. Větší proměna nastává u importu z roku 2005 na 2006, u exportu z 2007 na 2008. Do roku 2008 stoupá jak dovoz, tak vývoz. Poté obojí poklesne a rok na to opět začne stoupat, nejspíše znovu v souvislosti se vznikem EaP. Import se zastaví roku 2013 (nejvíce za sledované období; tehdy je již téměř poloviční než u obchodu s EU celkově, což je kategoričká změna oproti konci 20. stol. a začátku 21.). Poté dovoz klesá do roku 2016 a od té doby vzrůstá. Export je opět rozkolísanější.

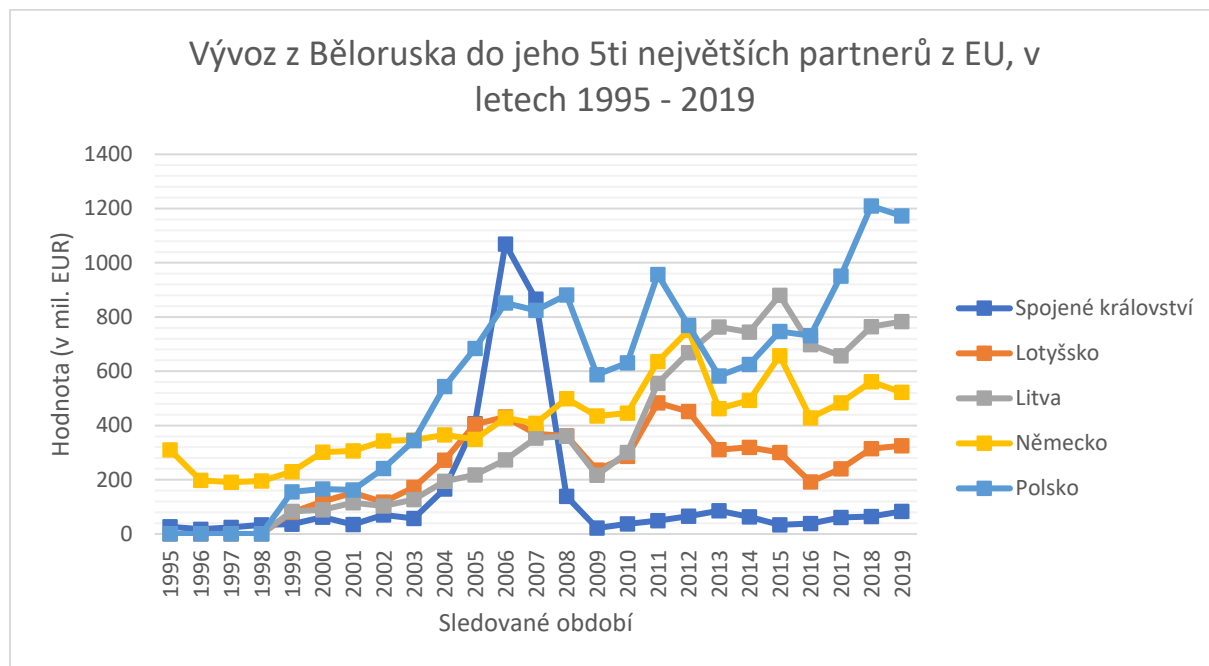

Graf 3 – Dovoz do Běloruska z jeho 5ti hlavních partnerů z EU za sledované období, v mil. EUR.⁴⁸

Tak jako předešlé grafy, i třetí podává svědectví o nepříliš vysokých hodnotách koncem 20. stol. a začátkem 21., s druhým se shoduje v nevýrazné změně po vzniku ENP a rozšíření unie 2004 a růstu po vzniku EaP. Největší vrchol je opět k roku 2013, nicméně u hlavního partnera, Německa, byl již o rok dříve a představoval 2,3 mld., tedy necelou třetinu celkového dovozu

⁴⁸ Eurostat. Pozn. 40.

EU. Konec propadu je opět k roku 2016, tehdy Polsko předešlo Německu, stejně jako vlani. Značné hodnoty vykazuje rovněž Litva. Itálie s Nizozemskem jsou méně významní.

Graf 4 – Vývoz z Běloruska do jeho 5ti hlavních partnerů z EU za sledované období, v mil. EUR.⁴⁹

Graf 4 jistě vzbudí pozornost. Detailně interpretuje zmíněnou rozkolísanost exportu u prvních dvou grafů, díky čemuž si lze všimnout prudkého vzestupu a okamžitého poklesu u Velké Británie, kdy zejména z roku 2004 na 2006 vzrostl vývoz o více než 600 % a z 2006 na 2008 poklesl o zhruba 750 %. Mimo to jsou hodnoty nízké, celkem konstantně. U dalších partnerů lze spatřovat jisté pravidelnosti ve výkyvech hodnot (vzestupy do 2012, 2015, 2018, poklesy do 2009, 2013, 2016), částečně odlišná je Litva (od roku 2009 až na jeden malý výkyv stoupá do roku 2015), především pak Polsko, kde je vzestup už od konce století, zdynamizovaný jeho začátkem a vrcholící 2008. Poté v podstatě kopírovalo ostatní, ale mezi roky 2016 a 2018 u něj došlo ke skokovému navýšení exportu.

5.1.1 Ekonomické toky EU-Bělorusko

Grafy vykazaly, že koncem minulého století a začátkem současného nedosahovaly toky nijak významných hodnot, mimo to měly celkem neměnný vývoj. U některých obchodních partnerů už sice začala křivka dovozu/vývozu stoupat již v této době, ale to lze vzhledem k celkovým

⁴⁹ Eurostat. Pozn. 40.

hodnotám označit za marginálnost. Tehdy obchodu s Běloruskem dominovaly státy Eurozóny. Po vzniku ENP a rozšíření EU v roce 2004 sice došlo k větší změně (vzrůstu) hodnot, ale nepříliš výrazně. Přestože nedošlo k nijak výrazným změnám v hodnotách, je jisté třeba zmínit, že se proměnila skladba partnerů Běloruska – obchod hlavně s Eurozónou ustupuje do pozadí a do obchodních vazeb vstupují státy jako Velká Británie, Polsko, Lotyšsko, do jisté míry i Litva. U VB se jedná o velmi náhlý a prudký vzrůst běloruského exportu, ale rychlý pokles; u dalších zemí se nicméně vyvíjí dlouhodobý rozvinutý obchod s Běloruskem. Ze států Eurozóny zůstalo Německo (u importu i exportu) a Itálie s Nizozemskem (jen u exportu a nevýrazně). Německo bylo však téměř vždy čelním vývozcem do Běloruska; to naopak sice do této země také vyváželo značnou část zboží, jeho větší podíl však končil v sousedních zemích.

Růst byl narušen výraznějším propadem až mezi roky 2008 a 2009. To jistě zapříčinila tehdejší ekonomická krize. Pokles hodnot ale nebyl nijak závažný a hned dalšího roku již opět stoupaly. Je otázkou, zda to ovlivnil vznik EaP, nebo by se to takto vyvíjelo i bez něj, vzhledem k několikaletému předkrizovému růstu. Pak se dovozy propadají až v období 2013 – 2016, poté znovu rostou. Vývozy jsou problematictější, rozkolísanější, došlo u nich k mnohem více obrátům ve vývoji. Na otázku, co za vývojem exportu a importu po roce 2009 stálo, již není jednoduché odpovědět, protože ve vztazích EU-Bělorusko už od té doby nedošlo k žádné signifikantní změně. Zatímco u ostatních států EaP byly uzavírány dohody o přidružení a DCFTA, vztah EU-Bělorusko je tehdy ještě pořád, co se smluv týče, diametrálně jinde – vychází z dohody o obchodní a hospodářské spolupráci uzavřené po rozpadu SSSR.

5.2 Ukrajina

Tak jako Bělorusko, i Ukrajina se po rozpadu SSSR potýkala s finančními obtížemi. Na rozdíl od něj nebyla a není tak moc závislá na Rusku, nicméně významná propojenost existuje. V zahraničním obchodě se Ukrajina z postsovětských republik začátkem 90. let angažovala nejméně, přesto na něm byla závislá. Hlavním partnerem Ukrajiny mimo postsovětské republiky bylo Německo, následovalo Švýcarsko, Spojené státy, Čína, Rakousko, Maďarsko, Itálie a Bulharsko. Německo také bylo hlavním investorem na Ukrajině; celkový objem PZI byl ovšem nízký. USA a EU jí poskytlo výhody spjaté s GSP (z nichž dodnes značně profituje) a USA podpořily její potenciál o zapojení do GATT. Britské a americké firmy plánovaly proniknout na ukrajinský trh a hodně zde investovat, ale nedošlo k tomu, protože Ukrajina brzy upadla do krize. Když s ní EU uzavřela dohodu o partnerství a spolupráci, znamenalo to odstranění některých dosavadních omezení. Tehdy bylo očekáváno, že k roku 1998 se začne

uvažovat o založení volného obchodního režimu mezi EU a Ukrajinou.^{50, 51}

Co se 21. století týče, vztahy EU-Ukrajina se až na jedno nepříliš významné omezení uvalené ze strany EU vyvíjejí dobře. Spor mezi Ukrajinou a Ruskem ohledně energetiky v roce 2009 měl za následek větší odpoutání se Ukrajiny od Ruska a příklonu k EU, která ji tehdy v oblasti energetiky mnohostranně podporovala. Dva roky po uvedení DCFTA již jejich vzájemný obchod představoval 40 % celkového obchodu Ukrajiny. Odstraňování překážek z obchodu mezi EU a Ukrajinou se projevuje snižováním cel skrze sladění ukrajinských pravidel s těmi stanovenými EU v některých průmyslových a zemědělských odvětvích. DCFTA rovněž podporuje SME. Akční plán se věnuje zejména přeshraničnímu pohybu.^{52, 53}

V roce 2015 na Ukrajině investoři z EU drželi investice v hodnotě přibližně 16,1 mld. eur. Přesto je to ale považováno za poměrně nízkou hodnotu, a to je shledáváno jako podnět ke změně (skrže zlepšení podnikatelského klima, podpoření investic – zejména prosazováním právního státu a bojem proti korupci). Hlavními zeměmi, které na Ukrajinu k roku 2018 investovaly, byly Kypr a Nizozemsko (každá z těchto zemí zhruba třetinou).⁵⁴

Podpora Ukrajiny je zastřešena podpůrnou skupinou Evropské komise pro Ukrajinu (SGUA – Support Group for Ukraine). Spolu s delegací EU na Ukrajině vyvíjí tato skupina podpůrné programy pro klíčové oblasti reforem (např. decentralizace, boj proti korupci nebo posílení právního státu). EU také podporuje rozvoj zdejší občanské společnosti.

Hlavními komoditami vyváženými z EU na Ukrajinu byly v roce 2016 stroje a dopravní zařízení, chemikálie a zpracované zboží. Opačným směrem putovaly suroviny (ocel, železo, těžební výrobky, zemědělské produkty), chemické výrobky a stroje. V roce 2018 vývoz z Ukrajiny představoval hlavně základní kovy a výrobky z nich, rostlinné výrobky, nerostné produkty, stroje a zařízení. Tento vývozní profil je mnohem výrazněji diverzifikovaný než před deseti lety, kdy 70 % tvořily rostlinné produkty, základní kovy a minerální produkty.⁵⁵

⁵⁰ OECD, Pozn. 56, s. 151, 155, 157 – 159.

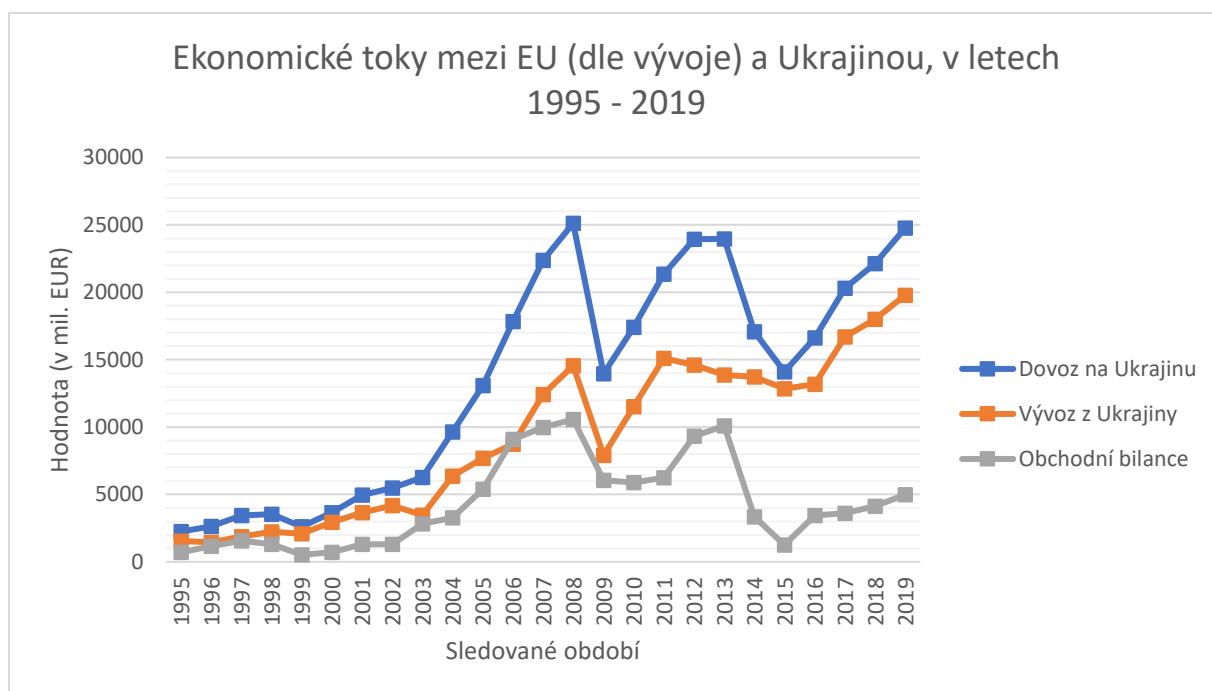
⁵¹ Evropská rada, Rada Evropské unie. Pozn. 31.

⁵² HOKOVSKY, Radko, ed. Towards a safer Europe: policy papers. Str. 43.

⁵³ VAN VOOREN, Bart. Pozn. 26, s. 219.

⁵⁴ Evropská rada, Rada Evropské unie; Countries and regions, Ukraine [online]

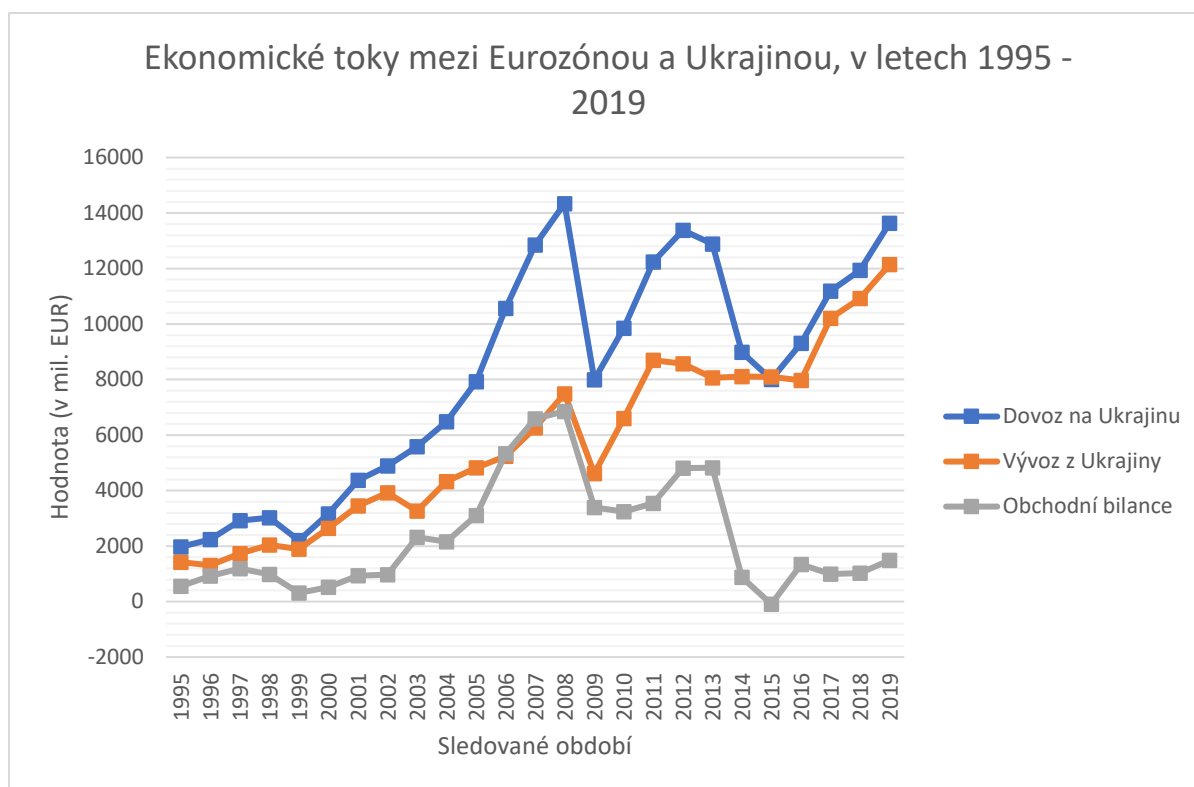
⁵⁵ ESVČ, Delegation of the European Union to Ukraine; Ukraine and the EU [online].

Graf 5 – Ekonomické toky mezi EU (dle vývoje) a Ukrajinou za sledované období, v mil. EUR.⁵⁶

Stejně jako u Běloruska, i u Ukrajiny se koncem minulého a začátkem současného století obchod s EU teprve utvářel. Na rozdíl od předešlé země se však rozmáhá již o něco dříve (koncem 90. let) a po vzniku ENP a hlavním rozšíření EU nabývá prudkého rozvoje. Krize 2008 zasáhla Ukrajinu ještě citelněji, nicméně již následující rok toky opět stoupaly. Poté se vyvíjely jinak než u Běloruska. Pokles importu na Ukrajinu 2013 – 2015 je hůře vysvětlitelný; v té době nedošlo k žádným významným událostem ve vztazích EU-Ukrajina, které by to měly ovlivnit. Naopak následný růst byl patrně ovlivněn dohodou o přidružení a pozdější DCFTA. Možná díky tomu byly v roce 2019 toky nejvyšší za sledované období. V případě Ukrajiny byl import rozkolísanější a proměnlivější, import stálejší a více neměnný.

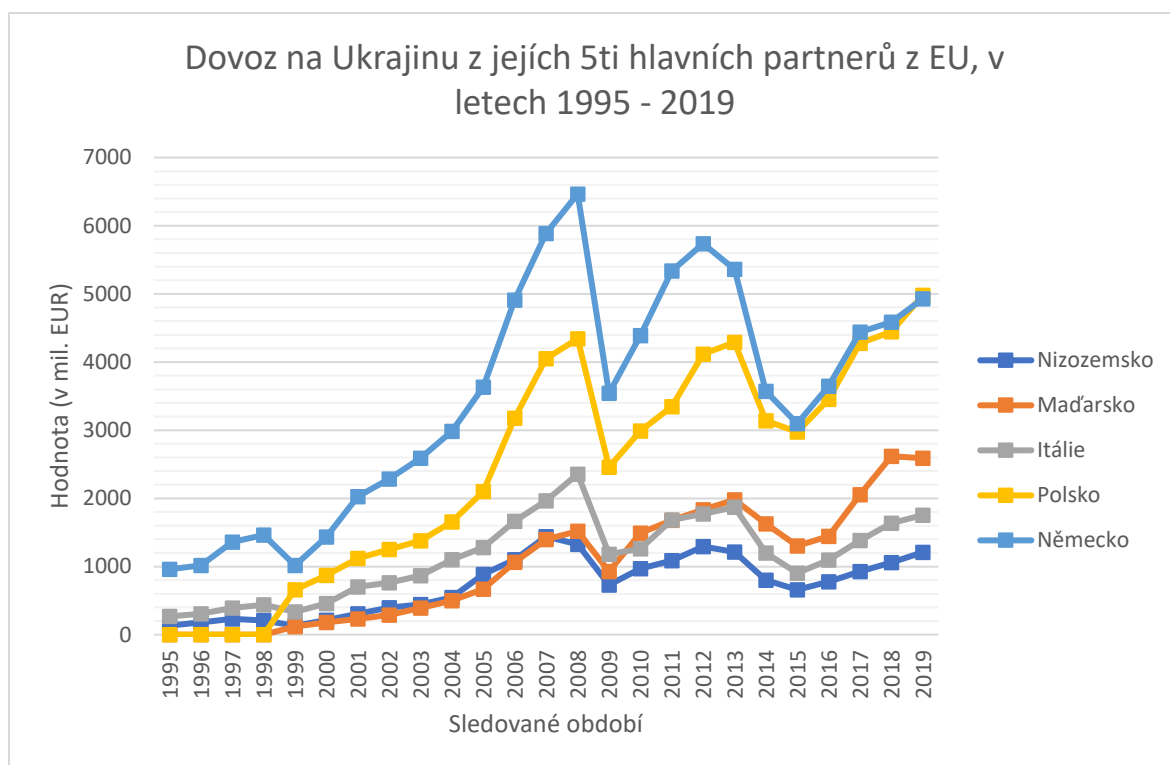
⁵⁶ Eurostat. Pozn. 40.

Graf 6 – Ekonomické toky mezi Eurozónou a Ukrajinou za sledované období, v mil. EUR.⁵⁷

Tak, jako u Běloruska, i v případě Ukrajiny hodnoty toků koncem minulého a začátkem stávajícího století byly nízké v porovnání s pozdějším stavem. Na rozdíl od Běloruska, které obchodovalo převážně se státy Eurozóny, už tehdy Ukrajina do značné míry obchodovala s partnery mimo ni, protože lze pozorovat rozdíly v hodnotách v Grafu 5 a Grafu 6 (např. za rok 3,7 mld. ku 3,2 mld. EUR roku 2000, 17,4 mld. ku 9,9 mld. EUR roku 2010). To platí pro celé sledované období. Obchod s Eurozónou sice vždy představoval nadpoloviční většinu, ale často to bylo poměrně vyrovnané.

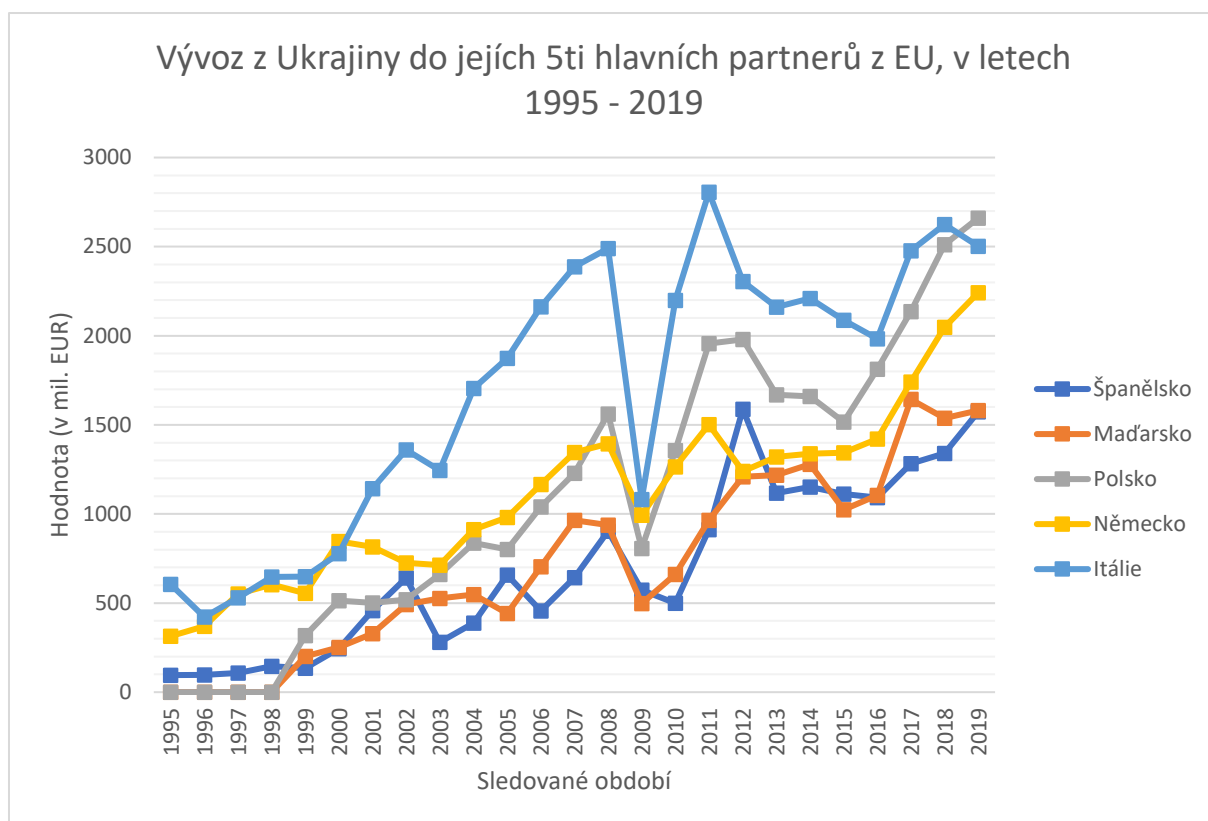
⁵⁷ Eurostat. Pozn. 40.

Graf 7 – Dovoz na Ukrajinu z jejích 5ti hlavních partnerů z EU za sledované období, v mil. EUR.⁵⁸

Větší vliv partnerů mimo Eurozónu názorně ukazuje Graf 7. Na ukrajinské trhy se sice po celé sledované období dostávalo primárně německé zboží (až na rok 2019), polské se mu ale objemem vyrovnávalo a od roku 2015 jej bylo téměř stejně. Další tři partneři – Maďarsko, Itálie a Nizozemsko – hráli menší roli, jen poslední uvedený nedávno nabyl více na významu.

⁵⁸ Eurostat. Pozn. 40.

Graf 8 – Vývoz z Ukrajiny do jejích 5ti hlavních partnerů z EU za sledované období, v mil. EUR.⁵⁹

Graf 8 jistě zaujme tím, že Itálie, hrající coby dovozce na Ukrajinu spíše vedlejší úlohu, naopak mnoho ukrajinského zboží přijímá na svůj trh, s čímž začala už od posledních let minulého století, značně to zintenzivnila po započetí nového a vzpamatovala se i z hlubokého úpadku v roce 2008. V prvních letech sledovaného období se rozvíjel i obchod s Německem. S Polskem, Španělskem a Maďarskem se začal zvyšovat o něco později, stále však dříve než u běloruských partnerů. Od prvních let našeho století začalo Polsko silně konkurovat Německu a v současné dekádě jej předehnilo. U obou zemí lze v posledních letech sledovat výrazný růst. Paralelou je Maďarsko a Španělsko, ne o mnoho méně významní partneři, kteří se již od přelomu století předháněli v zastoupení na ukrajinských vývozech a také u nich lze pozorovat vzestupný trend.

5.2.1 Ekonomické toky EU-Ukrajina

Konec 90. let 20. století a první roky toho nynějšího nebyly ekonomicky příliš významné, ale již tehdy vznikaly zárodky pozdějších více či méně intenzivních vztahů, započal růst importu

⁵⁹ Eurostat. Pozn. 40.

i exportu. To mohlo být důsledkem uzavření dohody o partnerství a spolupráci. Už v té době Ukrajina významně spolupracovala se státy EU mimo Eurozónu, což udržela dodnes. Německo a Polsko představovaly po celou dobu hlavní vývozce na ukrajinský trh a dovozce, za Itálií. Ta se jeví jako pozoruhodná tím, že sama příliš nevyvážela, ale dominovala ukrajinskému vývozu; překonala i velmi výrazný propad v roce 2008. Nizozemsko, Maďarsko a Španělsko měly menší vliv. Poslední uvedený stát nebyl mezi hlavními partnery vyvážejícími zboží do Běloruska, takže se o něm dá říct, že svůj trh podobně jako Itálie zásobuje ukrajinským zbožím, sám však exportuje výrazně méně (pokud vůbec).

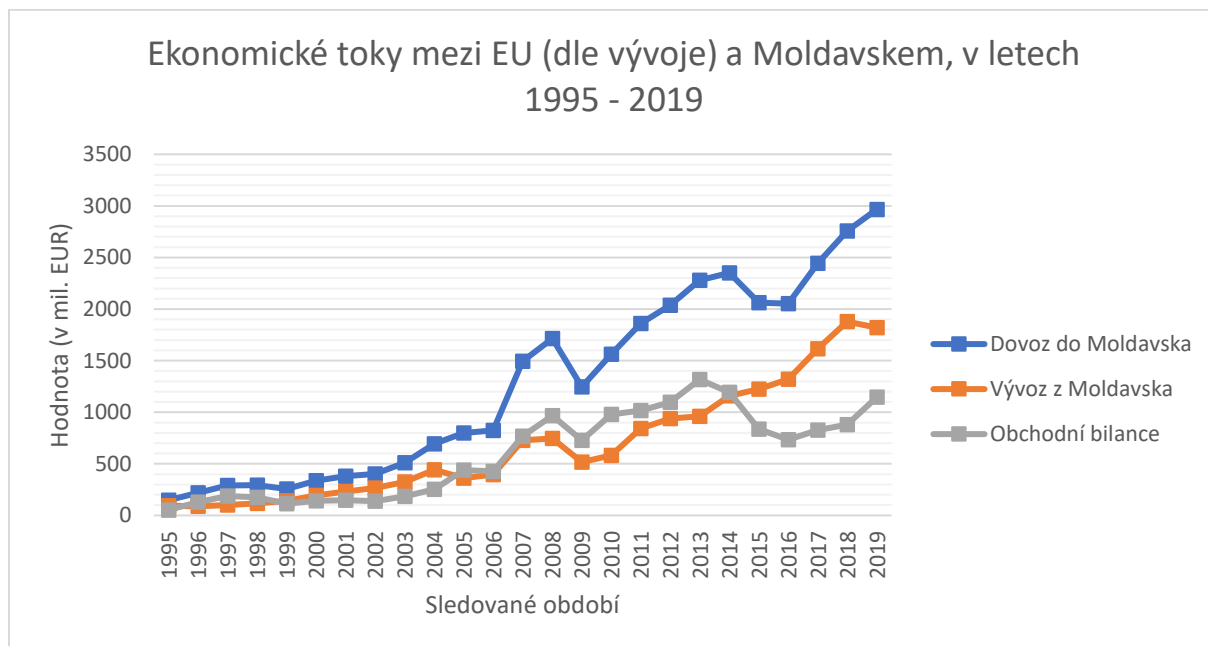
Vznik ENP a hlavní rozšíření EU růst urychlily a zdynamizovaly, takže mezi roky 2007 a 2008 byly toky velmi vysoké. O to větší pak byl propad po krizi, nicméně již rok na to se obchod opět rozvíjel; tomu mohla napomocť i roztržka Ukrajiny a Ruska ohledně energetiky. Poněkud nevysvětlitelnou se jeví stagnace roku 2012 a úpadek o rok později. Opětovný vzestup by se dal vysvětlit liberalizací obchodu spojenou s dohodou o přidružení a pozdější DCFTA.

5.3 Moldavsko

Prvním zásadním milníkem ve vztazích EU-Moldavsko byla dohoda o partnerství a spolupráci z konce 90. let, poté došlo až k přijetí dohody o přidružení o mnoho let později. Ta pro Moldavsko znamenala mimo jiné uvolnění vízového režimu a usnadnila pohyb moldavským obyvatelům. Tato dohoda se rovněž zaměřuje na plnění reforem v Moldavsku v oblasti politiky, hospodářství a práv. Obchodní vztahy mezi EU a Moldavskem jsou určeny zónou volného obchodu zřízenou DCFTA a jeví se jako dobré. Preferenční obchodní systém spjatý s DCFTA umožnil Moldavsku těžit ze snížených nebo odstraněných cel pro své zboží, z většího trhu služeb a lepších investičních podmínek. Zřizuje oblast volného obchodu mezi EU a Moldavskem v souladu se zásadami WTO. Výhodou této dohody je, že: 1) umožňuje zrušení dovozního cla pro většinu zboží obchodovaného mezi EU a Moldavskem, 2) zajišťuje široký vzájemný přístup k obchodu se službami pro oba partnery, 3) společnosti z EU i moldavské společnosti mohou založit dceřinou pobočku na nediskriminačním základě. To znamená, že při zakládání podniku se na partnerském trhu zachází stejně jako s domácími společnostmi.

Důležitou součástí DCFTA je sladění moldavských obchodních zákonů s vybranými legislativními akty EU. Cílem moldavského přístupu EU k tvorbě politik je zlepšit správu věcí

veřejných, posílit právní stát a poskytnout více ekonomických příležitostí rozšířením trhu EU na moldavské zboží a služby.^{60, 61}

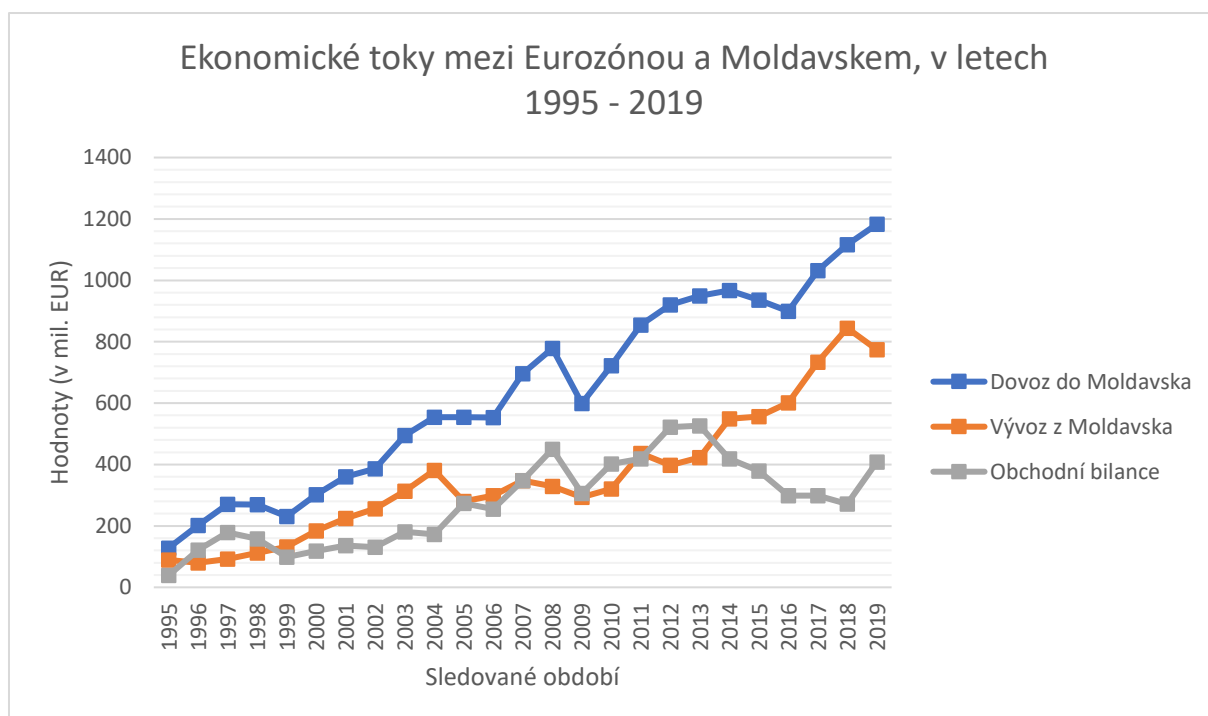
Graf 9 – Ekonomické toky mezi EU (dle vývoje) a Moldavskem za sledované období, v mil. EUR.⁶²

I v případě Moldavska jsou první roky sledovaného období provázeny nepříliš významnými hodnotami toků. Docházelo k postupnému a velmi pozvolnému růstu. Opět se mohl pozitivně projevit vznik ENP a hlavní rozšíření EU, ale to je diskutabilní – mezi roky 2005 a 2006 totiž dovoz do Moldavska stagnoval, vývoz již o rok dříve dokonce klesl. Následně dochází k opožděnému růstu, ale ten na rok utlumí krize roku 2008. Hned po ní hodnoty znovu stoupají, u importu dojde k poklesu až roku 2014 a zotavení od roku 2016. V tom lze spatřovat jistou paralelu s Ukrajinou, kde toky rovněž poklesly (byť stoupat začaly již o rok dříve), takže opět může hrát určitou roli dohoda o přidružení a pozdější DCFTA. Za poslední roky je růst importu nejvýraznějším ze sledovaného období. Poněkud jinak se vyvíjí export – narůstá pozvolněji, ale z roku 2018 na 2019 klesá, což se jeví jako těžko zdůvodnitelné.

⁶⁰ ESVČ, Moldavsko [online].

⁶¹ Evropská rada, Rada Evropské unie; Countries and regions, Moldova [online].

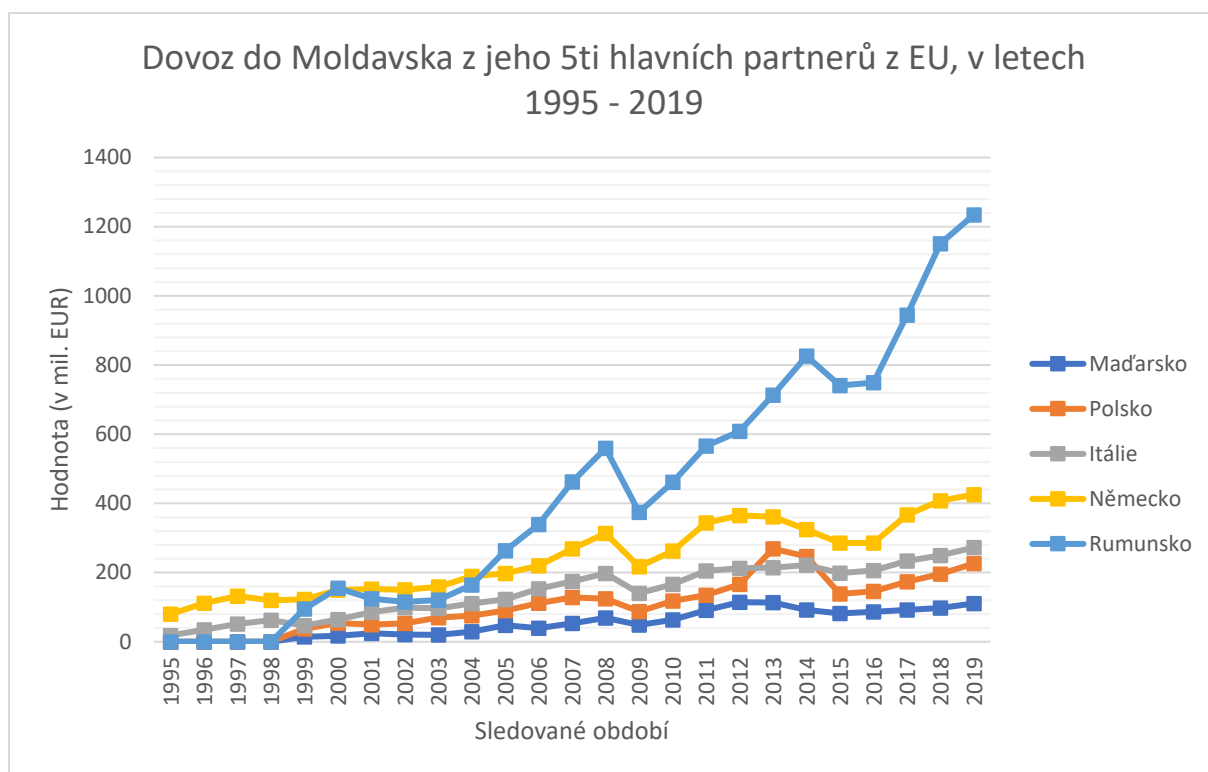
⁶² Eurostat. Pozn. 40.

Graf 10 – Ekonomické toky mezi Eurozónou a Moldavskem za sledované období, v mil. EUR.⁶³

Graf 10 zaujme tím, že je oproti předešlému grafu dynamičtější, zejména tedy dovoz. Ten vzrůstá již koncem minulého století; k nejpatrnější změně oproti obchodu se všemi státy EU a státy Eurozóny došlo v posledních letech, kdy se dovoz do Moldavska za EU celkově propadl již v letech 2015 a 2016, ale u Eurozóny k tomu došlo až o rok později; to se může jevit jako pozoruhodné. Při porovnávání hodnot mezi Grafem 9 a 10 lze vypořádat, že byly podobné v posledních letech minulého století a prvních letech stávajícího. Poté se mezi nimi začínají stupňovat rozdíly.

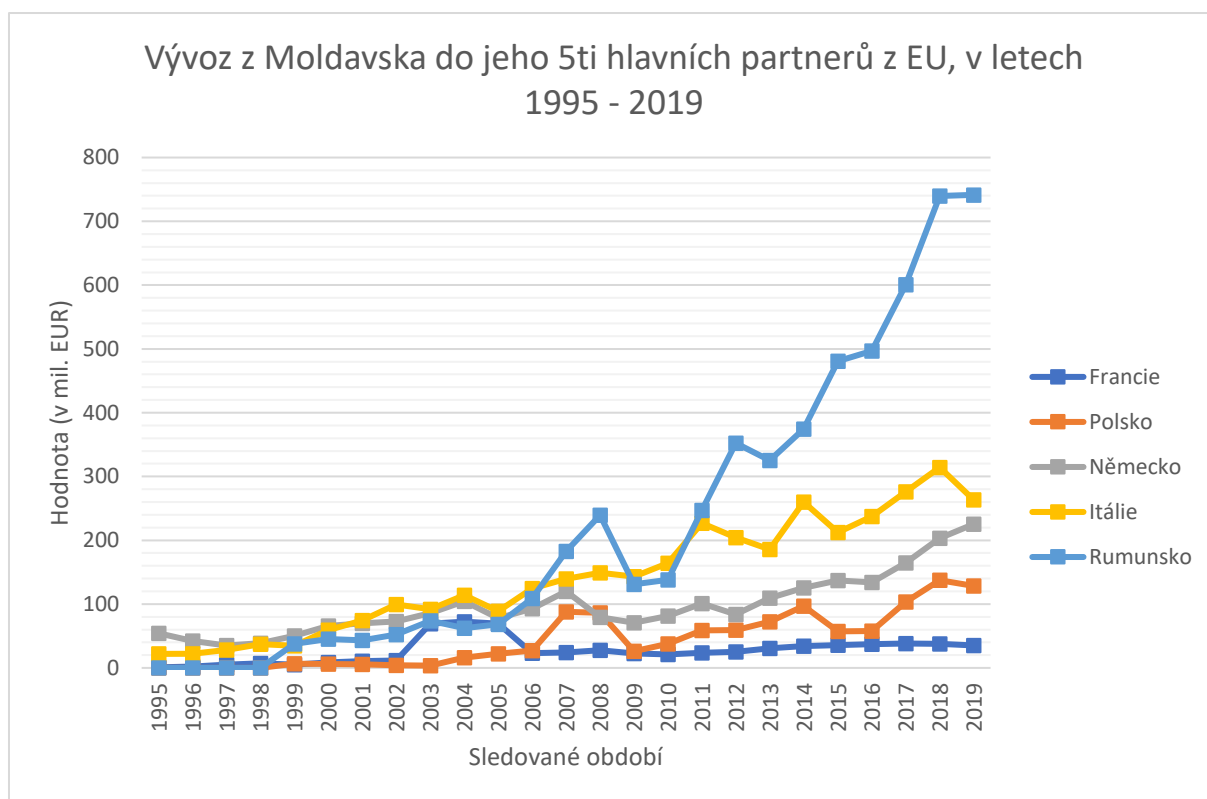
⁶³ Eurostat. Pozn. 40.

Graf 11 – Dovoz do Moldavska z jeho 5ti hlavních partnerů z EU za sledované období, v mil. EUR.⁶⁴

Graf 11 názorně vysvětluje prvotní hodnotovou podobnost a postupnou stále se zvyšující rozdílnost mezi Grafem 9 a 10. Dokud Rumunsko nebylo součástí EU, obchod s Moldavskem táhly především státy Eurozóny (Německo, v druhé řadě pak Itálie). Od roku 2004 hodnotami pro EU celkově přispívají Polsko a Maďarsko, význam Eurozóny z části ubývá. Do pozadí ji zatlačuje vstup Rumunska do EU, které je, co se obchodu s Moldavskem týče, jednoznačným hegemonem se stále rostoucím významem.

⁶⁴ Eurostat. Pozn. 40.

Graf 12 – Vývoz z Moldavska do jeho 5ti hlavních partnerů z EU za sledované období, v mil. Eurech.⁶⁵

Zatímco u dovozů do Moldavska bylo prvním a později druhým hlavním partnerem Německo, u vývozů se takto profilovala Itálie. Lze si povšimnout podobnosti s Ukrajinou v tomto ohledu (nicméně u Moldavska je vliv Itálie o dost nižší). Francie, Polsko a Německo moldavské vývozy příliš neovlivňovaly, nicméně poslední uvedený v několika uplynulých letech začal nabývat na větším významu. Tak jako import je i moldavský export silně závislý na Rumunsku.

5.3.1 Ekonomické toky EU-Moldavsko

V období nízkých hodnot toků začátkem sledovaného období se Moldavsko, stejně jako Bělorusko, pnulo ke státům Eurozóny (v případě Moldavska k Německu a Itálii). I zde postupem času začínají nabývat na významu partneři mimo Eurozónu, klíčová jsou v tomto případě data rozšiřování EU – když se připojilo Polsko a Maďarsko, význam Eurozóny v moldavském obchodě zeslábl; jakmile se stalo členem Rumunsko, byla téměř upozaděna.

Kromě roků rozšiřování EU podobu toků jistě mohl ovlivnit vznik ENP, především pak pozdější uzavření dohody o přidružení a DCFTA (dohoda o přidružení snad pomohla

⁶⁵ Eurostat. Pozn. 40.

Moldavsku vymanit se z tehdejšího krátkodobého poklesu obchodu a nastartovat nový růst, DCFTA jej pak umocnila).

5.4 Ázerbájdžán

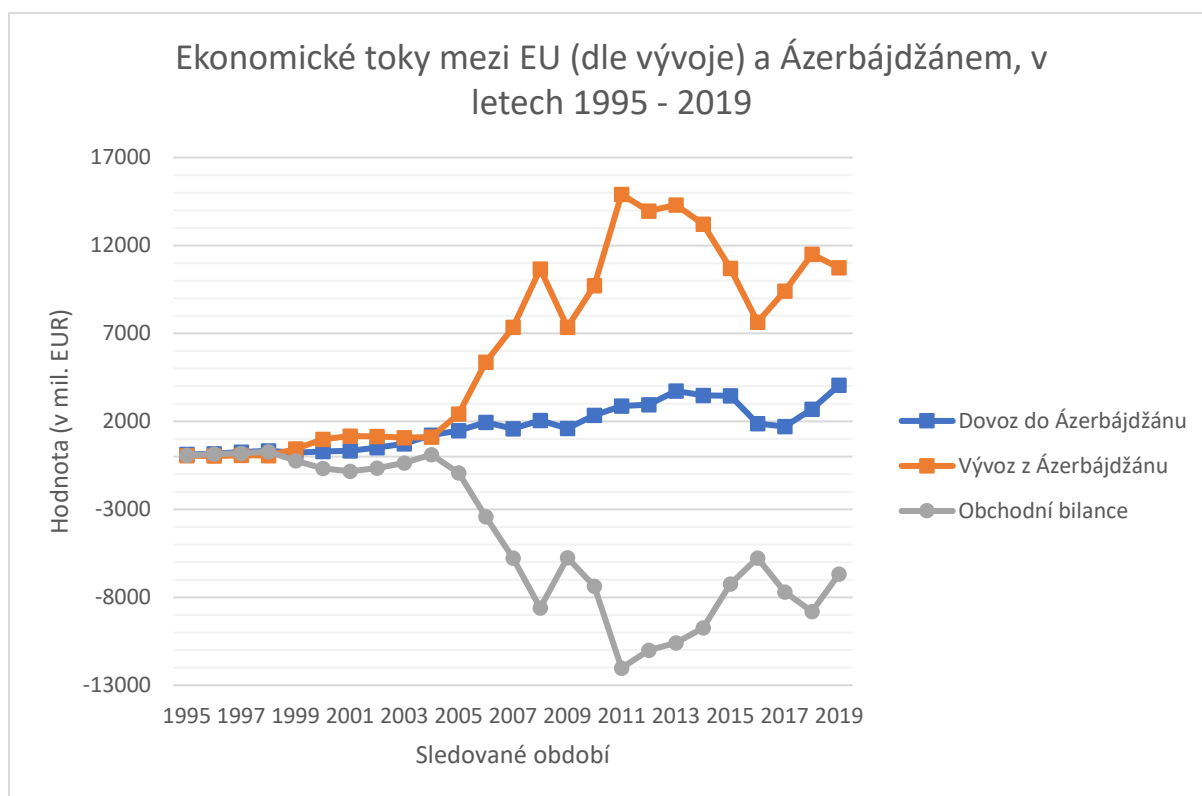
Jak již bylo uvedeno, dohoda o přidružení zatím nebyla s Ázerbájdžánem uzavřena (jedná se o ní od roku 2010; od roku 2017 se řeší dohoda o rozšířeném a komplexním partnerství, která by mimo jiné posílila ázerbájdžánské vyhlídky na vstup do WTO). Obchodní vztahy se tedy řídí dohodou o partnerství a spolupráci. Ta nezahrnuje celní preference, ale odstraňuje obchodní kvóty mezi nimi a jejím cílem je postupně přiblížit ázerbájdžánské normy těm v EU. Jak již bylo uvedeno, k uzavření došlo koncem minulého století, v podobné době, kdy Ázerbájdžán vstoupil do Organizace pro hospodářskou spolupráci v oblasti Černého moře.

Přestože vztahy mezi EU a touto zemí mají svá úskalí, například strategické partnerství v oblasti energetiky uzavřené v roce 2006 je dobrým příkladem výborné spolupráce. I zde je však věnována pozornost nejen energetice, ale i otázce demokracie a svobod, v čemž se u Ázerbájdžánu stále vyskytují určité nedostatky. Jejich odstranění se EU snaží docílit např. nástrojem EIDHR – European Investment for Democracy and Human Rights (Evropský nástroj pro demokracii a lidská práva).

EU je hlavním obchodním partnerem Ázerbájdžánu a představuje asi 42 % celkového obchodu této země. Vývozy z Ázerbájdžánu do EU sestávají hlavně z minerálních produktů (pohonných hmot), rostlinných produktů, chemických látek, strojů a základních kovů. Vývozům EU do tohoto státu dominují stroje, drahé kovy a výrobky z nich, chemikálie, základní kovy a výrobky z nich, přepravní zařízení, potraviny, nápoje a tabák, optické a fotografické nástroje, plasty a kaučuk a výrobky z nich.^{66, 67}

⁶⁶ VAN VOOREN, Bart. Pozn. 13, s. 53.

⁶⁷ Evropská rada, Rada Evropské unie, Ázerbájdžán [online].

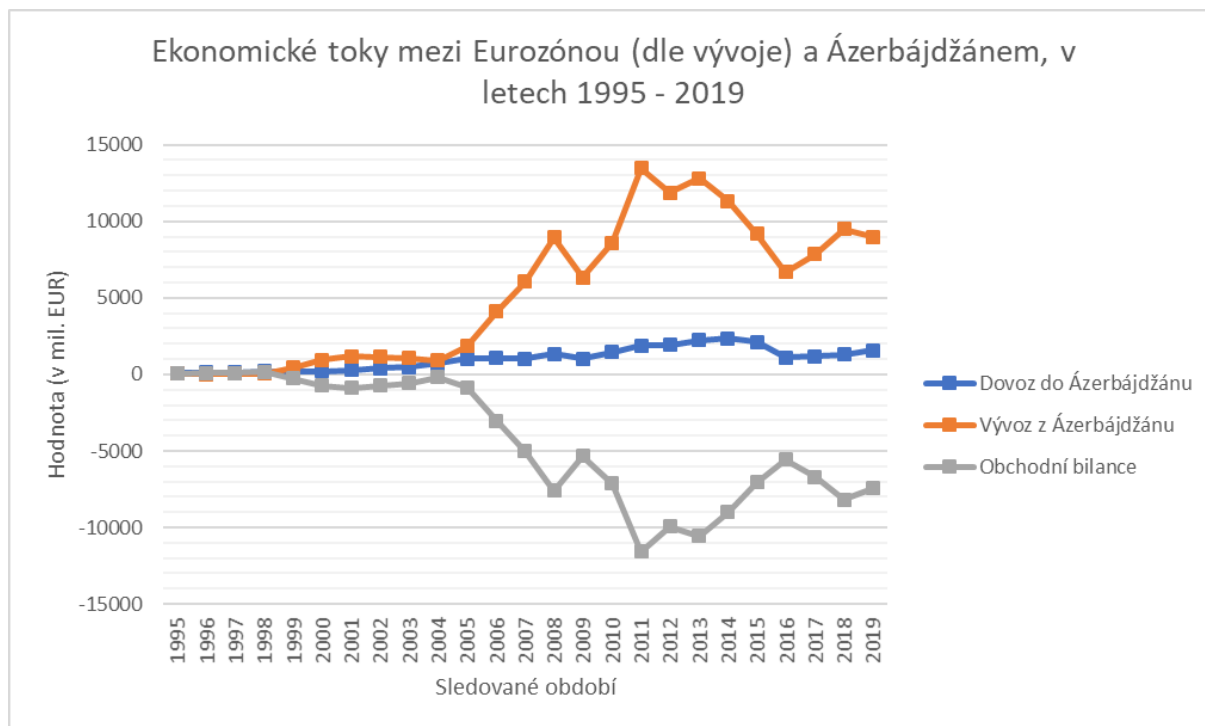

Graf 13 – Ekonomické toky mezi EU (dle vývoje) a Ázerbájdžánem za sledované období, v mil. EUR.⁶⁸

Graf 13 vhodně poukazuje na specifičnost obchodu této země, který počátkem sledovaného období prezentovalo jen několik desítek milionů EUR a na začátku současného desetiletí u exportu vystoupal na necelých 15 miliard – tak výrazný rozdíl se u žádné jiné země EaP neobjevil. Kromě toho je Ázerbájdžán unikátní nerovnoměrností importu a exportu, s tím, že export s přehledem dominuje. Zatímco se dovoz vyvíjel pomalu a velmi pozvolna stoupal – s drobnými poklesy –, zanedbatelný export minulého století začátkem prvních let 20. st. vzrostl a překročil miliardu, k prvnímu většímu vzedmutí došlo 2004 – 2005, mnohem výraznějšímu pak dalšího roku. Do toků se opět promítla krize 2008 (u dovozu jen nepatrně; u vývozu výrazněji, ale stále ne přespříliš – na rozdíl od Ukrajiny, která měla před rokem 2008 prudký vzestup, ale poté signifikantní pokles). Ta byla rychle překonána novým významným růstem, trvajícím do roku 2011. Od té doby do roku 2016 vývozy klesaly, pak opět rostly. Tento pokles tedy ustal později než u Moldavska a Ukrajiny a ve stejné době jako u Běloruska, pročez by se z toho dalo vyvolit, že Moldavsku a Ukrajině pomohly k opětovnému růstu dohoda

⁶⁸ Eurostat. Pozn. 40.

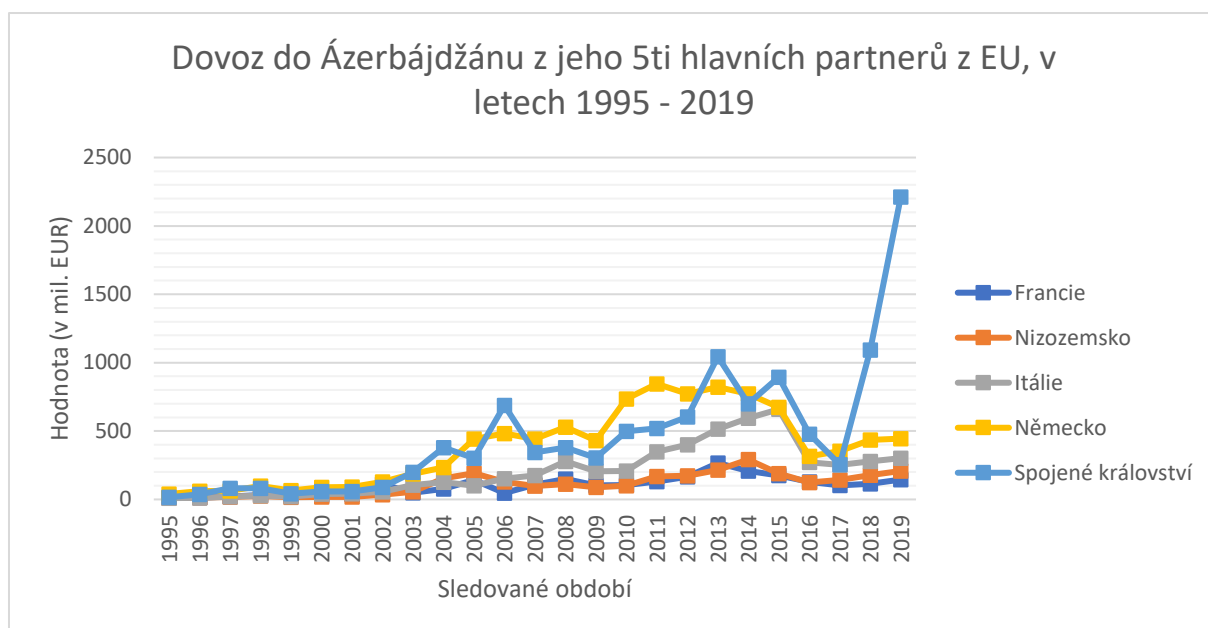
o přidružení a DCFTA, zatímco u Běloruska a Ázerbájdžánu, nemajících tyto dohody uzavřené, došlo ke stabilizaci obchodu se zpožděním.

Graf 14 – Ekonomické toky mezi Eurozónou (dle vývoje) a Ázerbájdžánem za sledované období, v mil. EUR.⁶⁹

Taktéž Graf 14 podává poměrně zajímavé informace. Ačkoliv podoba růstů a poklesů je v podstatě stejná jako u předchozího grafu, v hodnotách jsou jisté disproporce – zatímco export nabývá velice podobných hodnot (docházelo tedy k vývozu téměř jen do států Eurozóny), u importu hodnoty u Grafu 13 haprují mezi dvěma až čtyřmi mld. a u Grafu 14 jen mezi jednou až dvěma mld. (většinu času se státy EU mimo Eurozónu podílely na dovozu zhruba třetinou, v posledních dvou letech pak více než polovinou – u roku 2019 představovaly 4 mld. u vývozu všechny státy EU, z čehož jen 1,5 mld. bylo za státy Eurozóny).

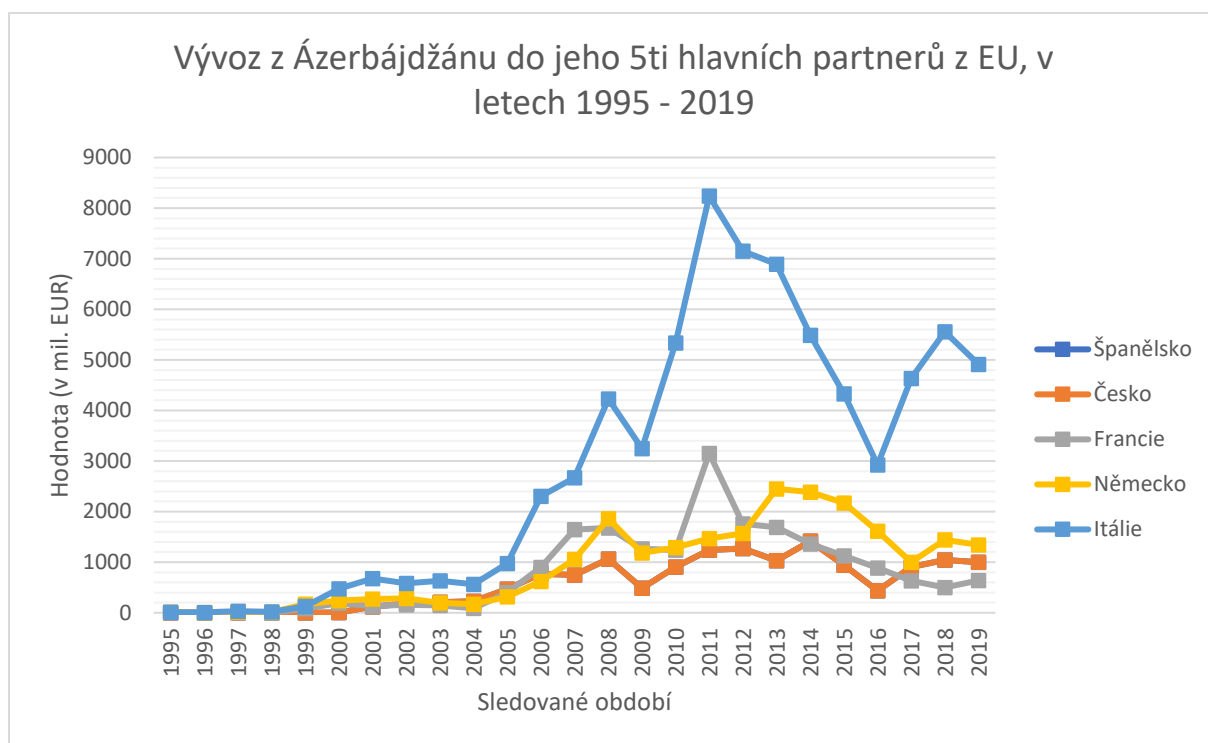
⁶⁹ Eurostat. Pozn. 40.

Graf 15 – Dovoz do Ázerbájdžánu z jeho 5ti hlavních partnerů z EU za sledované období, v mil. EUR.⁷⁰

Díky Grafu 15 lze lépe porovnat importy u předchozích dvou grafů. Na pozici primárního dovozce se střetávají Velká Británie a Německo, posílené Itálií, a pak v menším poměru Nizozemskem a Francií. Velice prudký vzestup exportu britského zboží na ázerbájdžánský trh v posledních dvou letech rovněž vysvětluje odlišnou podobu exportu u Grafu 13 a 14. Proč k tomuto ohromnému vzestupu došlo je neznámo, patrně se ázerbájdžánsko-britské obchodní vztahy roku 2017 velice prohloubily a zintenzivnily.

⁷⁰ Eurostat. Pozn. 40.

Graf 16 – Vývoz z Ázerbájdžánu do jeho 5ti hlavních partnerů z EU za sledované období, v mil. EUR.⁷¹

Tento graf naopak zdůvodňuje nerozdílnost Grafu 13 a 14, co se exportu týče, a sice vlivem Itálie, zaujímající přední postavení u ázerbájdžánských vývozů. I další partneři jsou součástí Eurozóny, kromě Česka, které se ale jeví až na posledním místě v pětici hlavních států přijímajících ázerbájdžánské zboží.

5.4.1 Ekonomické toky EU-Ázerbájdžán

U Ázerbájdžánu lze, co se exportu týče, sledovat největší proměnu toků v průběhu sledovaného období ze zemí EaP (z desítek mil. EUR na 15 mld.). Je rovněž unikátní v tom, že jeho export převyšuje import, a to mnohonásobně. Jako zajímavá se může jevit odlišná skladba partnerů (ve vztahu k Eurozóně) u vývozů a dovozů – zatímco Ázerbájdžán exportuje především na trhy států Eurozóny, mnoho zboží přijímalo ze Spojeného království, a to zejména v posledních letech.

Z podoby toků vyplývá, že dohoda o partnerství a spolupráci z konce minulého stol. a členství v Organizaci pro hospodářskou spolupráci v oblasti Černého moře toky příliš neovlivnily. Větší vliv patrně měl vznik ENP, rozšíření EU 2004, partnerství v oblasti energetiky s EU z roku 2006, krize 2008 a vznik EaP. U států EaP lze pozorovat propad toků začátkem současné

⁷¹ Eurostat. Pozn. 40.

dekády; zatímco státy s dohodou o přidružení a DCFTA se z něj vzpamatovaly již kolem let 2014/2015, u Běloruska a Ázerbájdžánu k tomu došlo až od roku 2016.

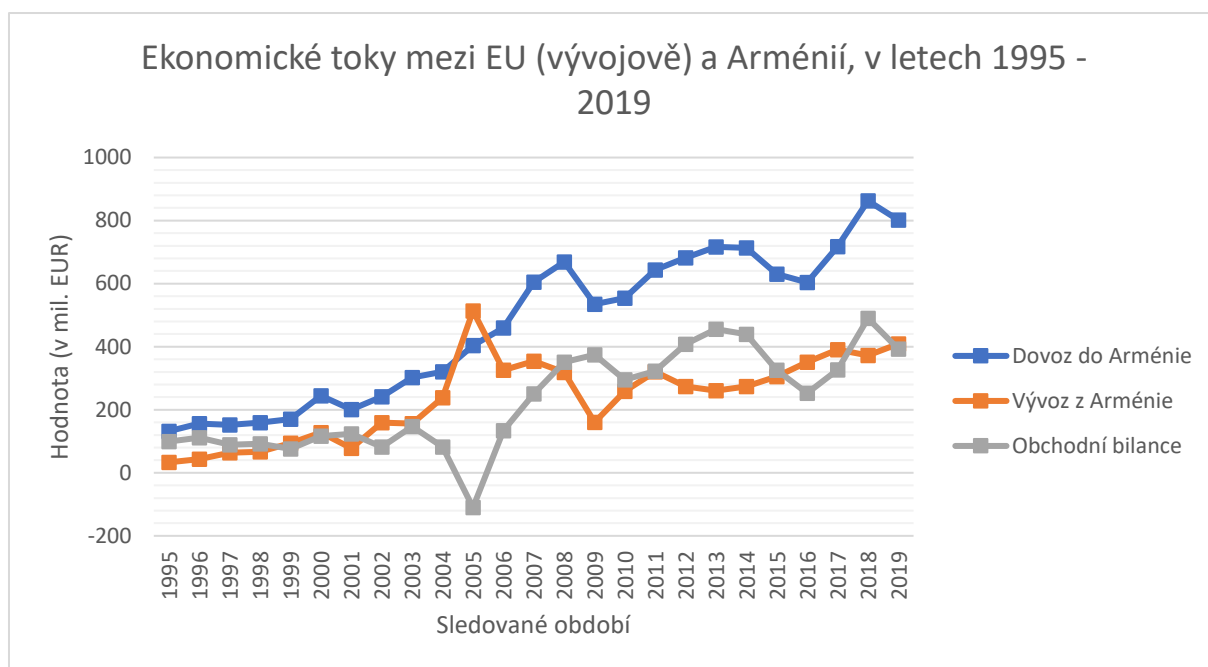
5.5 Arménie

Koncem 20. století vstoupila Arménie do WTO. Od tehdy uzavřené dohody o partnerství a spolupráci koncem 20. stol. nebyla mezi EU a Arménií uzavřena žádná další, až od roku 2018 se začala prozatímně uplatňovat dohoda CEPA a tou se také v současnosti řídí vzájemné obchodní vztahy. Arménie těží ze zvláštní dohody EU pro udržitelný rozvoj a řádnou správu věcí veřejných (GSP+). V roce 2011 bylo podepsáno partnerství v oblasti mobility a o tři roky později vyšly v platnost dohody o zjednodušení vízového režimu. Roku 2016 se Arménie zapojila do největšího programu EU pro výzkum a inovace HORIZON 2020 a podnikatelského programu COSME. O rok později byla parafována dohoda o společném leteckém prostoru EU-Arménie, za účelem snazší mobility a zvýšení turismu v Arménii. V témže roce poskytla EU Arménii podporu ve výši 160 mil. EUR, za účelem lepšího provádění dohody CEPA. Mimo to se zvýšila hodnota preferenčního dovozu z Arménie do EU v rámci GSP+ z 42 mil. EUR na 135 mil.

Dovozy do EU z Arménie sestávají hlavně z obecných kovů, textilu, nerostných produktů, drahých kovů a perel, potravin, nápojů a tabáku, strojů a zařízení a optických a fotografických nástrojů. Mezi vývozy EU do Arménie patří zejména stroje a zařízení, chemikálie, textil, dopravní zařízení, potraviny, nápoje a tabák, optické a fotografické nástroje, dřevovina, papír, drahé kovy a perly, živočišné a rostlinné produkty, základní kovy, plasty a kaučuk a výrobky z kamene, skla a keramiky.^{72, 73}

⁷² Evropská rada, Rada Evropské unie; Countries and regions, Armenia [online].

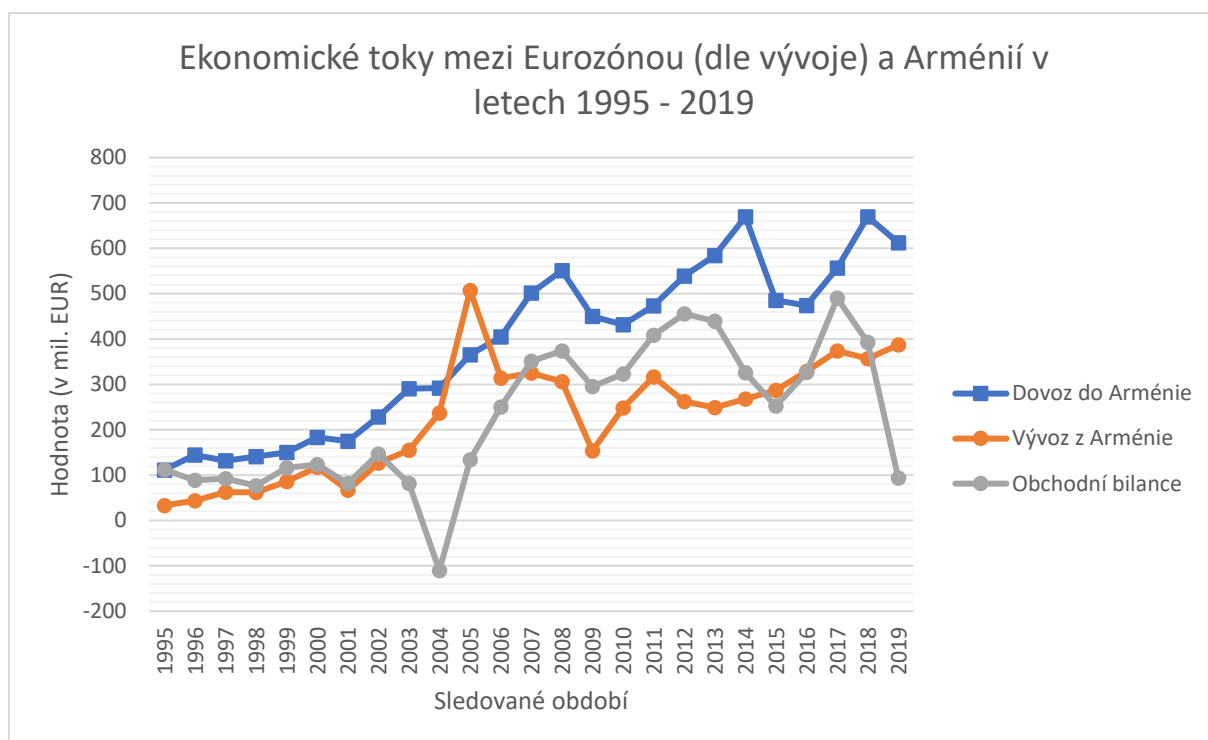
⁷³ Evropská rada, Rada Evropské unie, Arménie [online].

Graf 17 – Ekonomické toky mezi EU (dle vývoje) a Arménií za sledované období, v mil. EUR.⁷⁴

Vývoj ekonomických toků Arménie zřejmě není vzhledem k souvislostem nijak překvapivý – jejich podoba je nejspíše ovlivněna nepříliš rozvinutou spoluprací zpočátku sledovaného období, vznikem ENP, rozšířením EU 2004, krizí 2008, vznikem EaP. Vznik ENP a rozšíření EU 2004 se podepsalo zejména na arménských vývozech, nicméně ty se pak opět utlumily. Začátek současné dekády je i v případě Arménie provázen postupnou stagnací a úpadem toků. Může se to jevit jako překvapivé, vzhledem k partnerství o mobilitě podepsaném roku 2011 a dohodám o zjednodušení vízového režimu z roku 2014 – tyto události by měly vzájemnému obchodu napomoci, díky nim by měl vzrůstat. Na druhou stranu, u importu k tomu skutečně docházelo. Z úpadku exportu se Arménie dostává od roku 2016 – tedy ve stejné době jako státy EaP bez dohody o přidružení a DCFTA (Bělorusko a Ázerbájdžán). V případě Arménie k následnému růstu mohlo pomoci její zapojení do projektu HORIZON 2020 a COSME. Jako zvláštní lze shledat to, že v období 2018 – 2019 došlo k poklesu toků, přestože se začala uplatňovat dohoda CEPA, která by měla obchod posílit.

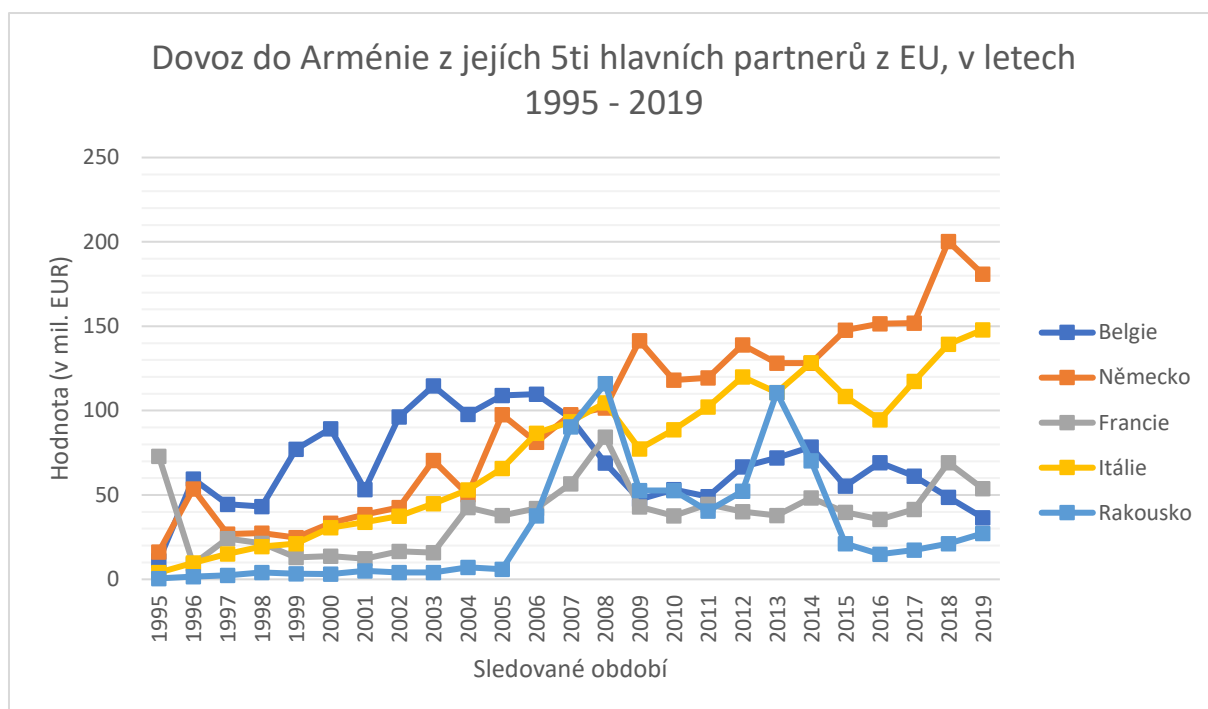
⁷⁴ Eurostat. Pozn. 40.

Graf 18 – Ekonomické toky mezi Eurozónou (dle vývoje) a Arménií za sledované období, v mil. EUR.⁷⁵

Vývoj vzrůstů a poklesů toků mezi Arménií a Eurozónou je podobný jako mezi Arménií a EU celkově, jen u Eurozóny lze pozorovat trochu rozkolísanější import. Pokud se hodnot týče, v prvních letech jsou z makro-hlediska tak nízké, že snad ani není záhodno je porovnávat. U pozdějších let je rozdíl mezi exportem ze všech států EU a států Eurozóny nepatrný. U importu jsou rozdíly větší – na první pohled je vidět rozdílnost v posledních letech, kdy byl export ze států Eurozóny proměnlivějším než ze všech států EU; např. roku 2013 je poměr 710 mil. ku 670 mil. a o rok později 630 mil. ku 490 mil.

⁷⁵ Eurostat. Pozn. 40.

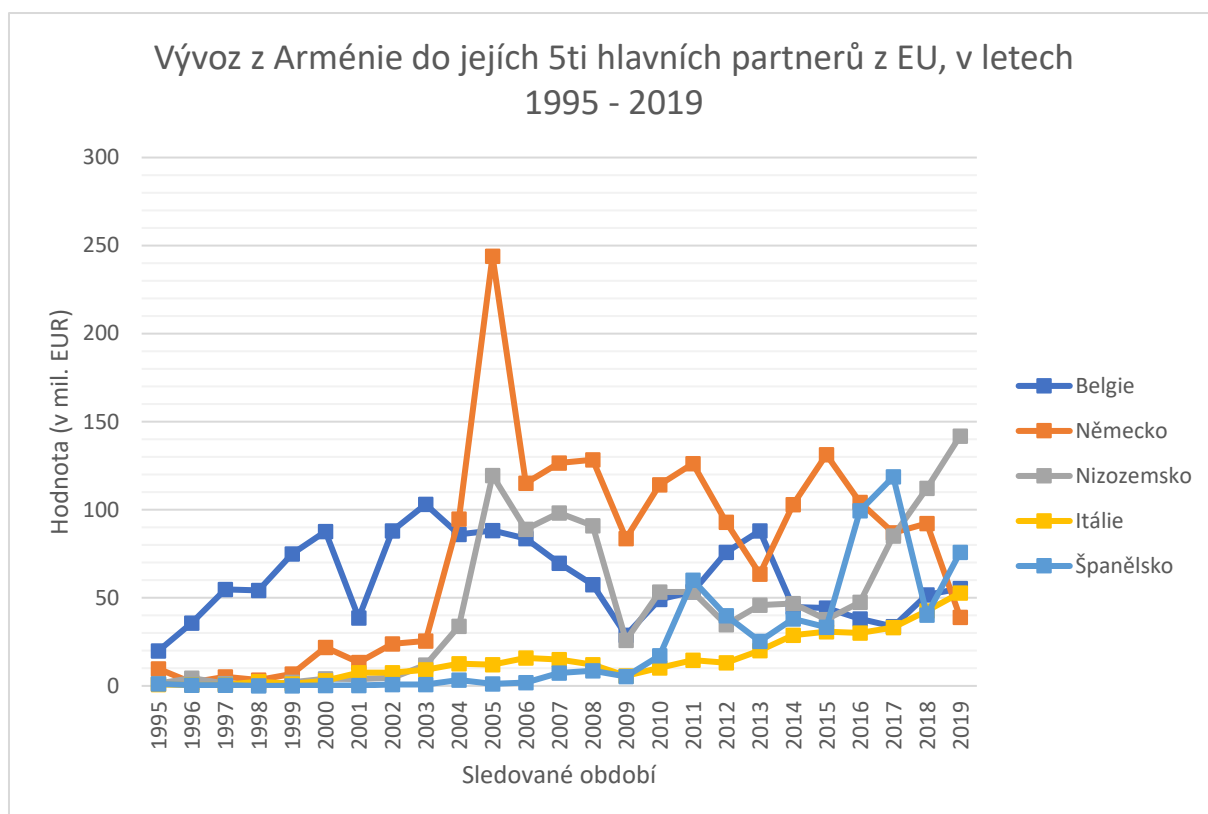

Graf 19 – Dovoz do Arménie z jejích 5ti hlavních partnerů z EU za sledované období, v mil. EUR.⁷⁶

Vzhledem k tomu, že mezi pěti hlavními dovozci do Arménie jsou jen státy Eurozóny a dovozy za EU celkově byly leckdy vyšší než jen za Eurozónu, lze si z toho odvodit, že bylo mnoho států EU mimo Eurozónu, které sice nedosáhly potřebných hodnot na to být v první pětce, ale zřejmě se k tomu blížily a jejich hodnoty měly vliv. Jak bylo popsáno v předchozím grafu, např. u roku 2013 tyto hodnoty činily rozdíl mezi 630ti mil. a 490ti mil., tedy 140 mil. a představovaly tak 22 % vývozu Unie.

Z Grafu 19 mimo to vyplývá, že v polovině 90. let byla Arménie, co se dovážené zboží týče, v podstatě závislá na Francii. Tu pak na rok vystřídal Belgie a Německo. To brzy opět ustoupilo a konec století a první dekáda následujícího patřily Belgii, po ní opět Německu, se silným vlivem Itálie. Může rovněž zaujmout náhlý a prudký přísun rakouského zboží na arménský trh, který přišel téměř „z ničeho“ v roce 2005, vrcholil o tři roky později, klesl, stagnoval, vzrostl, prudce klesl, a pak už se příliš neměnil.

⁷⁶ Eurostat. Pozn. 40.

Graf 20 – Vývoz z Arménie do jejích 5ti hlavních partnerů z EU za sledované období, v mil. EUR.⁷⁷

Jak bylo popsáno, vývoz Arménie byl na rozdíl od dovozu téměř jen do států Eurozóny, a je tedy patrné – oproti předešlému grafu –, že pět zemí z Grafu 20 skutečně obchodu s Arménií u exportu dominovalo. Belgie měla velmi podobný vývoj jako u importu, ostatní státy odlišný. Jistě zaujme téměř desetinásobný nárůst německého exportu z roku 2003 na 2005; poté pokles na polovinu během jednoho roku. Dalším jevem, který stojí za zmínku, je poměrně silný vzrůst nizozemského vývozu v posledních letech.

5.5.1 Ekonomické toky EU-Arménie

U vývoje těchto toků se lze opřít o klíčové události, popsané již dříve; je patrné, že ovlivnily i Arménii. Snad jediné, co není zdůvodnitelné, je vývoj začátkem a koncem nynějšího desetiletí. Začátkem proto, že u Arménie došlo ke změnám v oblasti mobility, což by mělo mít za následek usnadnění obchodu a zvýšení hodnot toků – namísto toho dovoz stagnoval, pak se dokonce začal propadat. Musel za tím tedy stát nějaký jiný, důležitější faktor. Vývoj koncem desetiletí

⁷⁷ Eurostat. Pozn. 40.

je překvapivý proto, že roku 2018 začala působit dohoda CEPA, související s řadou obchodních výhod, ale dovozy klesly.

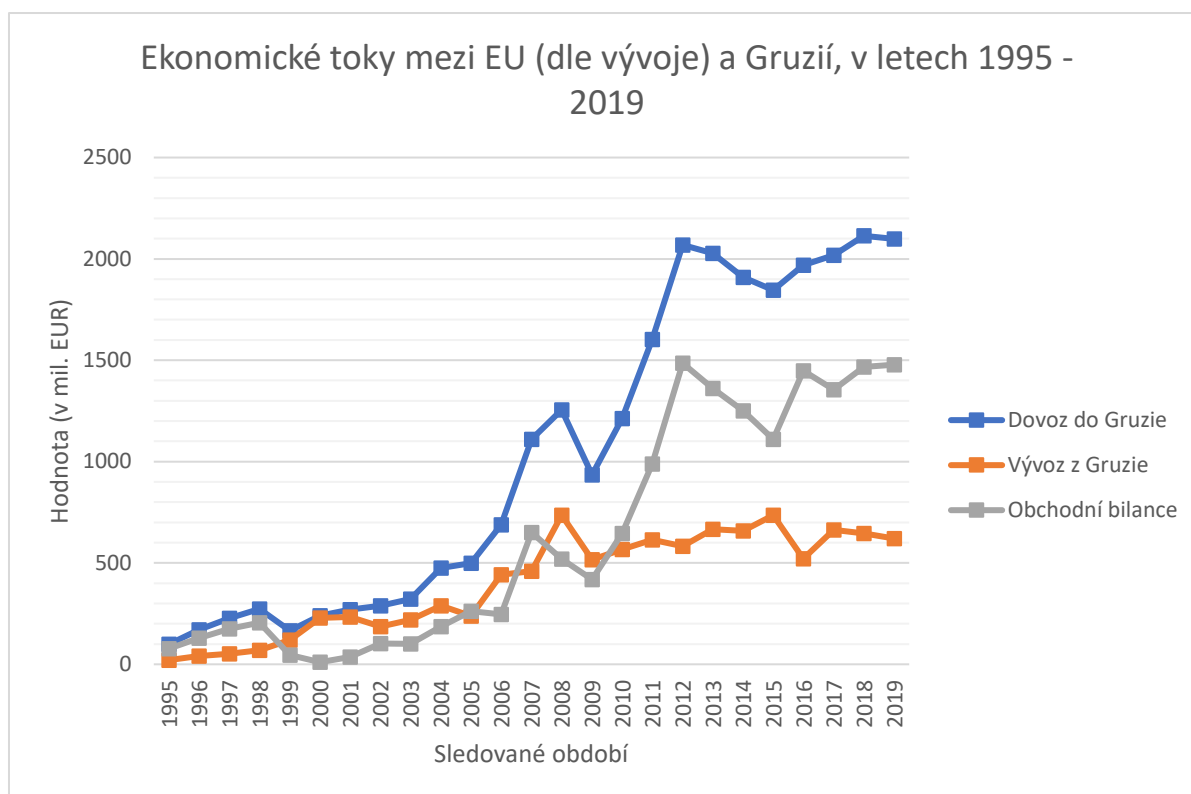
5.6 Gruzie

První významnou událostí ve vývoji vztahů EU-Gruzie bylo uzavření dohody o partnerství a spolupráci k roku 1999. O rok později se země stala členem WTO. V průběhu první dekády nynějšího století docházelo ke zhoršování vztahů Gruzie s Ruskem, jejímu odklonu od vzájemné spolupráce a příklonu k EU. Ještě začátkem 90. let (1993) sice na nátlak Ruska vstoupila do SNS, ale v roce 2008 z něj vystoupila z důvodu války s touto zemí. V roce 2011 vstoupily v platnost dohody o vízovém režimu, ale teprve pět let na to byla schválena dohoda o uvolnění vízového režimu; následujícího roku pak došlo k ještě většímu uvolnění. Významným byl pro Gruzii rok 2014, kdy uzavřela s EU dohodu o přidružení a v témže roce i DCFTA, čímž se stala první zemí EaP, která ji uzavřela. Dohoda o přidružení se na období 2017 – 2020 zaměřuje na 1) reformu veřejné legislativy, 2) rozvoj venkova a zemědělství, 3) reformu právního sektoru. Mimo to Gruzie rovněž těží z GSP. Podle současného nařízení o GSP se tato země kvalifikovala na zvláštní pobídku odměňující udržitelný rozvoj a řádnou správu věcí veřejných (GSP+) s lepším přístupem na trh EU, čehož využívala do konce roku 2016. Očekávalo se zlepšení podnikatelského prostředí, nové příležitosti pro gruzínské podnikatele, regulace zboží, lepší přístup na trh EU, větší potenciál pro růst zvýšením vývozu a dodatečných investic, snížení nákladů ze státních financí Gruzie. V posledních několika letech zaznamenala tato země ekonomický růst, který kromě zlepšení podnikání patrně ovlivnily ekonomické reformy upravující formy vybírání daní, snížení korupce, otevření země PZI, zlepšení infrastruktury. EU ročně přispívá Gruzii částkami převyšujícími 100 mil. EUR v rámci technické a finanční podpory.

EU je hlavním obchodním partnerem Gruzie. Přibližně 27 % obchodu této země se uskutečňuje s EU, poté s Tureckem (14 %) a s Ruskem (11 %). Klíčovými vývozními produkty jsou minerální výrobky, stroje a zařízení a chemické výrobky.^{78, 79}

⁷⁸ Evropská rada, Rada Evropské unie; Countries and regions, Georgia [online].

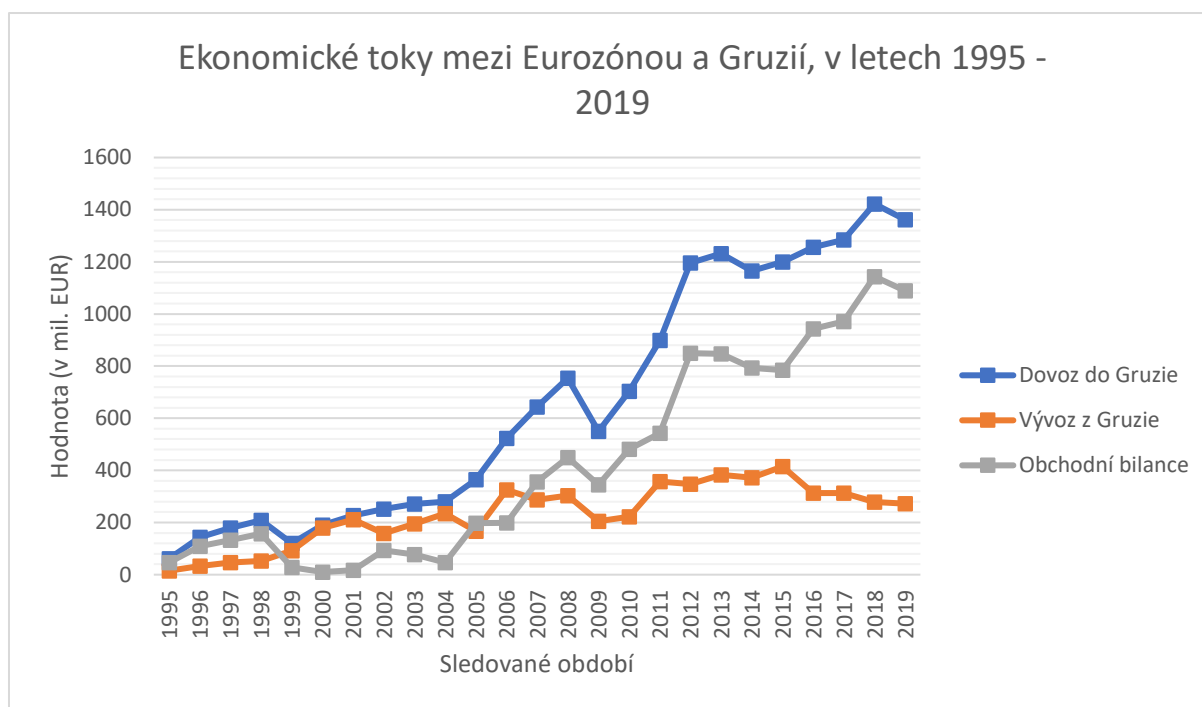
⁷⁹ Evropská rada, Rada Evropské unie, Gruzie [online].

Graf 21 – Ekonomické toky mezi Eurozónou (dle vývoje) a Gruzií za sledované období, v mil. EUR.⁸⁰

Z grafu je patrné, že se import začal rozmáhat už v prvních letech sledovaného období, byť nijak výrazně. Další vývoj je poměrně podobný ostatním státům EaP a jistě je ovlivněn klíčovými, výše popsávanými událostmi. Určitou zvláštnost představuje to, že růsty byly poměrně intenzivní a propady neúměrně mírné (na rozdíl např. od Ukrajiny) a také to, že se v průběhu současného desetiletí vytvořila poměrně značná rozdílnost mezi hodnotami dovozu a vývozu. Kromě klíčových událostí může být směřodlatné zohlednit i ty ostatní – 1) válka s Ruskem 2008 – měla by mít za následek větší odpoutání se od Ruska, větší přilnutí k EU; hodnoty klesají, ale to je pravděpodobně vlivem krize, po ní stoupají dynamičtější než před ní, tudíž by se tento uvažovaný následek války dal potvrdit, 2) v roce 2016 byla přijata dohoda o uvolnění vízového režimu, rok na to došlo k většímu uvolnění – to by se mělo odrazit na snazším obchodu s EU a tedy jeho zvýšení; k tomu došlo, otázkou je zda vzhledem k těmto souvislostem, nebo zda hrají roli výhradně dohoda o přidružení a DCFTA, 3) od roku 2016 se měl zvýšit export Gruzie; k tomu došlo jen v rámci jednoho roku, pak klesal.

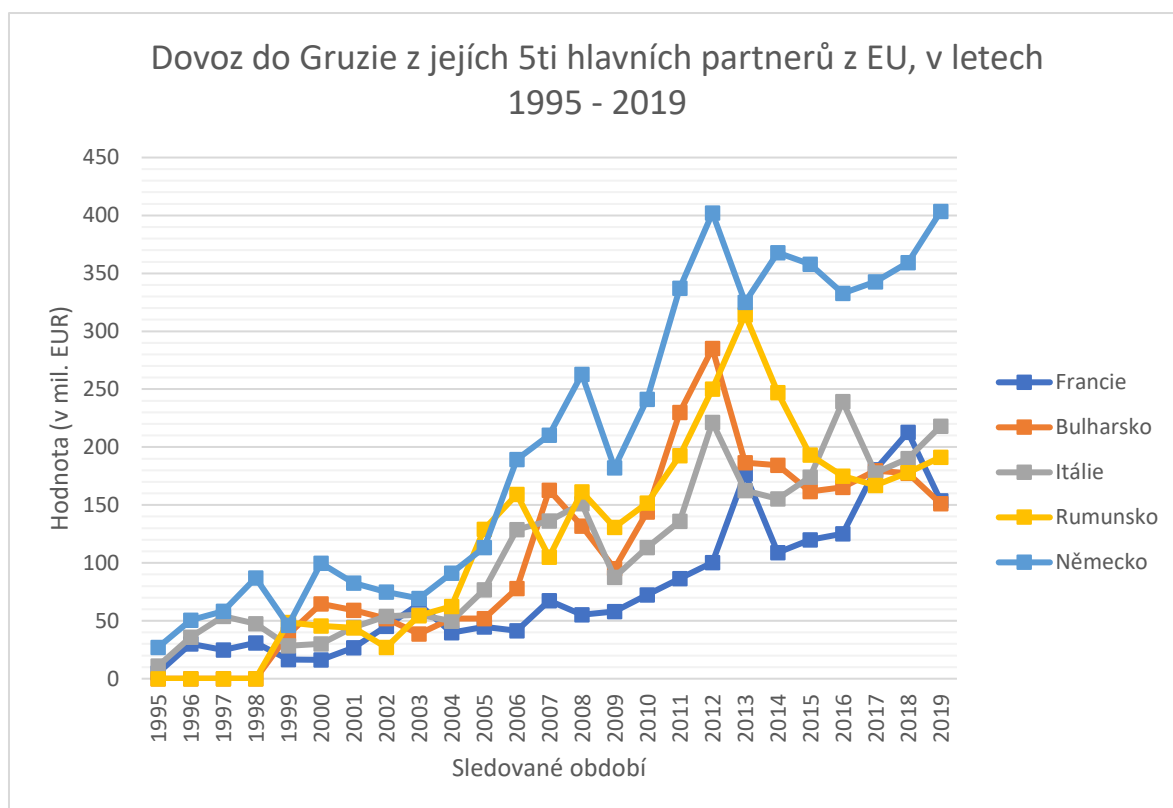
⁸⁰ Eurostat. Pozn. 40.

Graf 22 – Ekonomické toky mezi Eurozónou a Gruzíí za sledované období, v mil. EUR.⁸¹

Tvary křivek toků za všechny státy EU a státy Eurozóny se příliš neliší, jen ta za EU celkově je o trochu rozkolísanější. Zajímavější je pak pozorování hodnot – po celé sledované období je v nich mezi Grafem 21 a 22 značný rozdíl, a to u importu i exportu. Lze tedy očekávat důležité zastoupení států EU mimo Eurozónu v gruzínském obchodě.

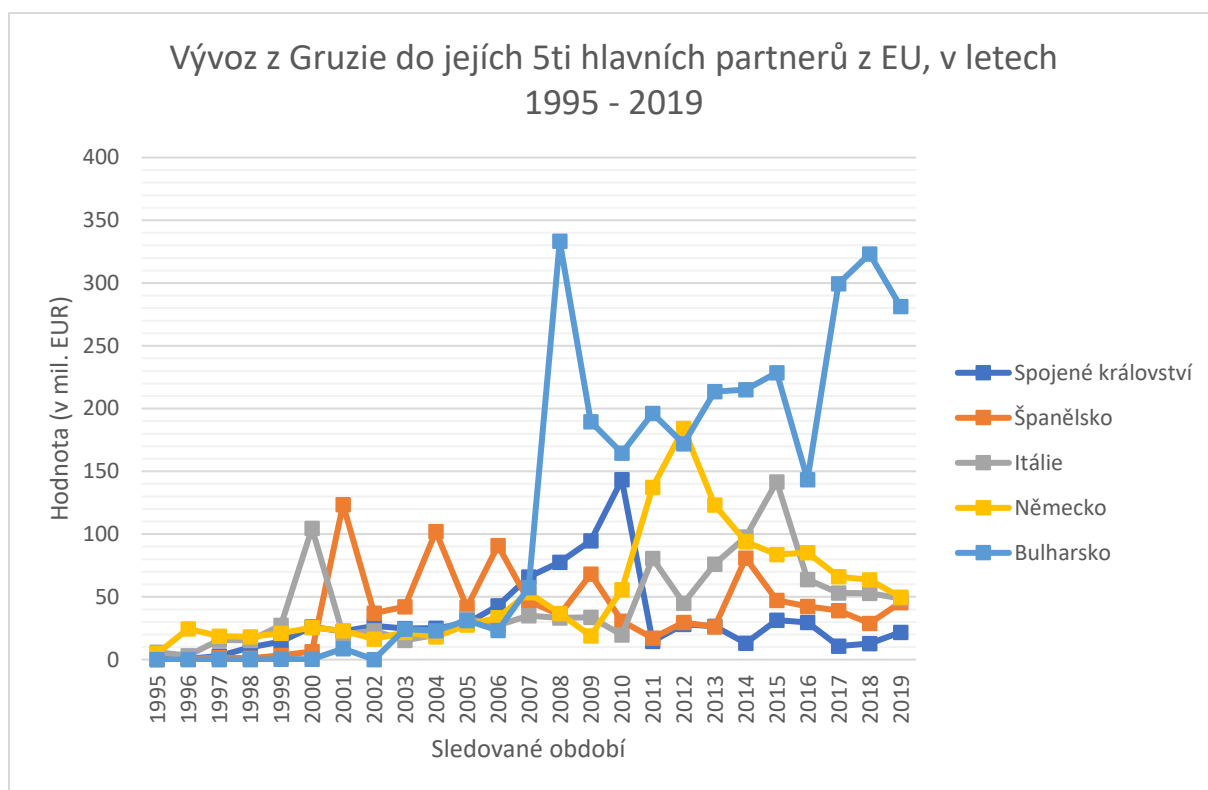
⁸¹ Eurostat. Pozn. 40.

Graf 23 – Dovoz do Gruzie z jejích 5ti hlavních partnerů z EU za sledované období, v mil. EUR.⁸²

Graf 23 detailněji rozebírá závěr učiněný u předchozího grafu. Významné zastoupení států EU mimo Eurozónu je reprezentováno druhým a třetím nejdůležitějším partnerem Gruzie, a to Rumunskem a Bulharskem. Německo si sice téměř po celé sledované období udrželo post hlavního vývozce do Gruzie, ale sečtené hodnoty Rumunska a Bulharska vliv Eurozóny odsouvají do pozadí. Itálie, hodnotami ne o mnoho zaostávající za nimi tento vliv zdvihá, doplněna o něco méně podstatným partnerem, Francií. Při značném zjednodušení lze říct, že vývoj tvarů křivek vývozu se u států po většinu období příliš neliší (růsty a poklesy v podobných obdobích), jen v posledních sledovaných letech Německo výrazně vybočuje tím, že jeho vývozy zůstávají na vyšších hodnotách, zatímco u jeho dvou největších konkurentů – Rumunska a Bulharska – se propadají.

⁸² Eurostat. Pozn. 40.

Graf 24 – Vývoz z Arménie do jejích 5ti hlavních partnerů z EU za sledované období, v mil. EUR.⁸³

Velký vliv států EU mimo Eurozónu u exportu vysvětluje tento graf. Na přelomu století si sice Eurozóna zastoupená Španělskem a Itálií drží vůdčí postavení oproti ostatním státům s konstantně nízkými hodnotami, ale obrat přichází v roce 2007, kdy se u Bulharska zvýší dovoz o více než 500 % a v bezprostředně následujících letech je jeho efekt snižující význam Eurozóny umocněn i Spojeným královstvím. Až poté Německo nabývá na významu, Itálie se po delší době projevuje, Španělsko a Spojené království hrají okrajovou roli, Bulharsko hapruje kolem dvou set mil. EUR, klesne na 150 a vzápětí tuto hodnotu toků zdvojnásobí.

5.6.1 Ekonomické toky EU-Gruzie

Vývoj těchto toků byl ovlivněn stejnými jevy jako u ostatních států EaP, je ale potřeba zohlednit i další události. Růst toků mezi EU a Gruzii mohly pozitivně ovlivnit špatné vztahy mezi Gruzii a Ruskem (eskalující 2008) a uvolnění vízového režimu (2016). Naopak se zlepšením podnikatelského prostředí v Gruzii (2016) se očekávalo zvýšení vývozů z této země, které však pozorovat nelze.

První roky sledovaného období byly spjaté převážně s obchodem s Eurozónou. Jelikož jsou

⁸³ Eurostat. Pozn. 40.

však hodnoty tehdejších toků nepříliš významné, je důležitější pozdější vývoj. Tehdy do obchodu výrazně zasahuje Bulharsko (u dovozu a vývozu) a Rumunsko (u dovozu).

6 Vývoj ekonomických toků mezi zeměmi EaP celkově a EU

6.1 Ekonomické toky mezi státy EaP celkově a EU

Vzhledem k velké odlišnosti v hodnotách vývozu a dovozu za státy EU by bylo velmi nevhodné posuzovat je všechny v jednom grafu – byly by v něm patrné rozdíly Ukrajiny (vrchol na 25 mld. EUR), potažmo Ázerbájdžánu, ale křivky ostatních států, kde roční změny dosahovaly desítek a stovek milionů, by byly téměř rovné. Mnohem vhodnější je data zaznamenat formou tabulky. Pro přehlednost nebudu uvádět všechny roky, jen šest časových úseků – 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 a 2019.

	Arménie	Ázerbájdžán	Gruzie	Moldavsko	Ukrajina	Bělorusko
1995	130	140	100	150	2250	890
2000	240	300	230	340	3660	1140
2005	400	1480	500	800	13100	3220
2010	550	2350	1210	1560	17400	6620
2015	630	3450	1850	2060	14100	5700
2019	800	4050	2100	2970	24800	6890

Tab. 1 – dovozy do EaP z EU za sledované období, v mil. EUR

První tabulka ukazuje, že u všech států EaP byl vývoj importů velmi proměnlivý. Co se hodnot týče, je patrné, že nejmenšího významu nabyla Arménie, nedosahující ani jedné mld. EUR. Významnější jsou pak Gruzie, Moldavsko a Ázerbájdžán, o něco více Bělorusko. Ukrajina je hodnotami daleko před ostatními.

	Arménie	Ázerbájdžán	Gruzie	Moldavsko	Ukrajina	Bělorusko
1995	30	70	20	100	1540	570
2000	120	980	220	200	2950	740
2005	510	2410	260	440	7700	3350
2010	160	9710	570	580	11500	2640
2015	300	10700	740	1220	12800	3730
2019	410	10700	620	1820	19800	4240

Tab. 2 – vývozy ze států EaP do EU za sledované období, v mil. EUR

Vývozy Arménie a Gruzie jsou z makro-hlediska nepatrné, o něco lépe je na tom v posledních letech Moldavsko. Bělorusku se dařilo v posledních 15ti letech na trh EU exportovat značnou část zboží, o dost úspěšnější v tom pak byl Ázerbájdžán a přední postavení si opět zachovala Ukrajina.

	Arménie	Ázerbájdžán	Gruzie	Moldavsko	Ukrajina	Bělorusko
1995	100	70	80	50	710	320
2000	120	-680	10	140	710	400
2005	-110	-930	240	360	5400	-130
2010	390	-7360	640	980	5900	3980
2015	330	-7250	1100	840	1300	1970
2019	390	-6650	1500	1150	5000	2650

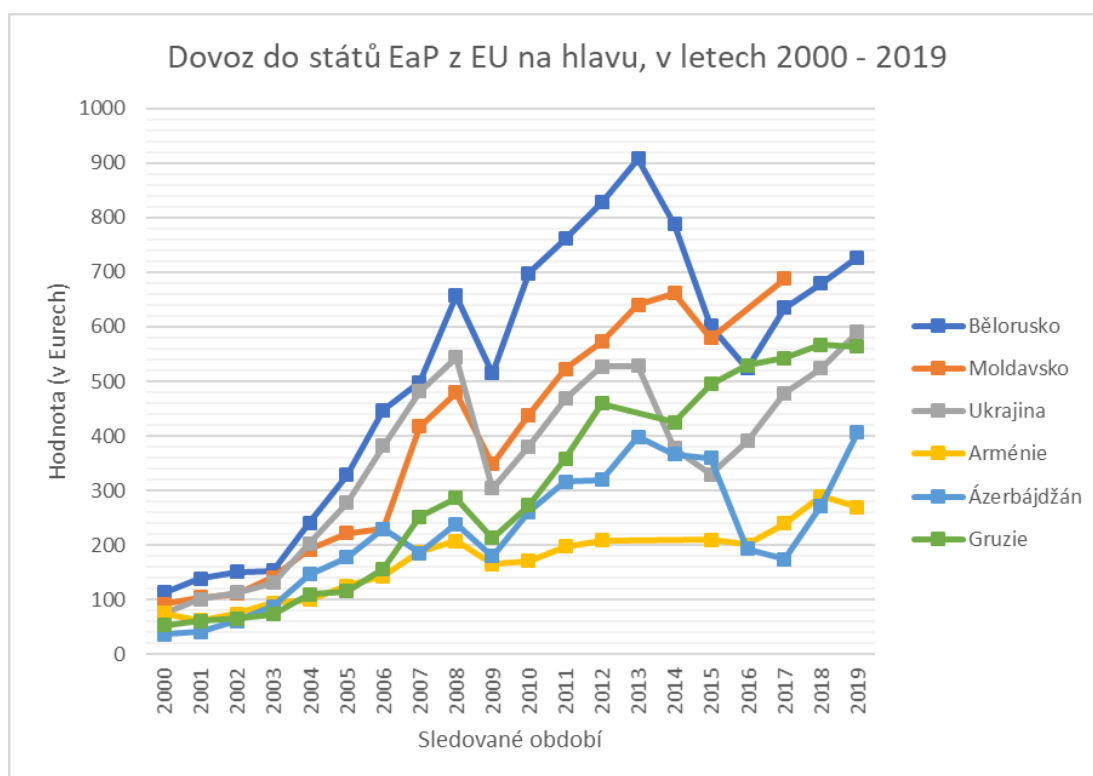
Tab. 1 – obchodní bilance mezi EU a státy EaP za sledované období, v mil. EUR

Z pohledu EU byl velmi přínosný obchod s Ukrajinou, popř. Běloruskem. V druhé řadě s Gruzii a Moldavskem. Arménie neměla příliš podstatnou úlohu. U obchodní bilance s Ázerbájdžánem je EU v miliardových mínusech.

6.2 Přepočtení na 1. obyv.

Mimo zpracování dat formou tabulky se jako další směrodatný způsob jeví vztáhnout absolutní hodnoty ekonomických toků na obyvatelstvo každé ze zemí EaP, tedy vydělit tuto hodnotu počtem obyvatel. Příčinou problému popsaného začátkem předešlé kapitoly je to, že Ukrajina má výrazně vyšší toky z důvodu většího počtu obyv. (v případě Běloruska a Ázerbájdžánu zhruba čtyřnásobného, u ostatních států více než desetinásobného). Přepočtením na 1 obyvatele pozbydou počty obyvatel zemí svého významu.

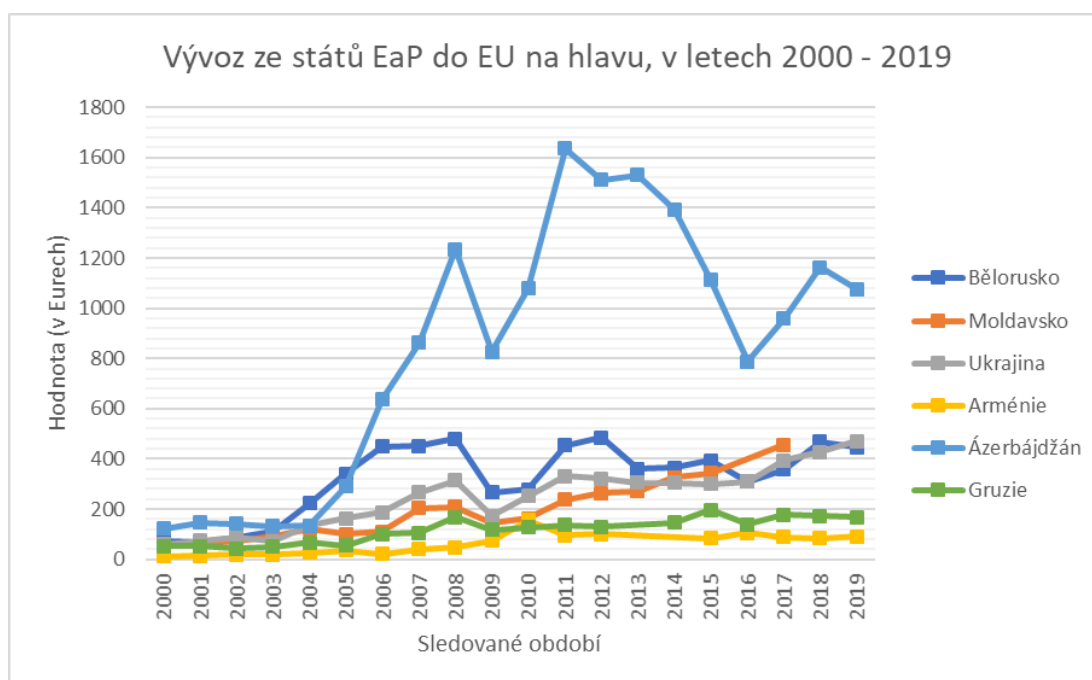
U grafů chybí poslední dva roky za Moldavsko, protože data ve výchozím zdroji nebyla k dispozici.

Graf 25 – Dovoz do států EaP z EU na hlavu za sledované období, v EUR.⁸⁴

Celkové dovozy do států EaP, přepočtené na jednoho obyvatele, ukazují, že nejvýznamnější dovozy v tomto ohledu zastává Bělorusko. Vrcholem je rok 2013, kdy na jednoho Bělora připadl dovoz v hodnotě více než 900 EUR. U Moldavska, Ukrajiny, Gruzie, potažmo Ázerbájdžánu to bylo několik stovek EUR na jednoho obyv. U Arménie tomu bylo výrazně méně – kolem dvou set EUR.

⁸⁴ Eurostat. Pozn. 40.

Graf 26 – Vývoz ze států EaP do EU na hlavu za sledované období, v EUR.⁸⁵

Při pozorování vývozu na 1 obyv. je patrná naprostá dominance Ázerbájdžánu, vrcholící v roce 2011 s hodnotou 1600 EUR vývozu na jednoho obyv. Ostatní státy EaP jsou daleko za touto zemí, jen lehce vybočuje Bělorusko, popřípadě Ukrajina a Moldavsko. Opět lze pozorovat, do jaké míry je přepočtení na 1 obyv. rozdílné od absolutních hodnot vývozu – tak např. 800 EUR u Ázerbájdžánu roku 2009 je v Grafu 13 zastoupeno absolutní hodnotou necelých 7,4 mld. EUR. Rok 2016 má u Grafu 26 o něco méně než 800 EUR, ale absolutní hodnota v Grafu 13 je přes 7,6 mld. EUR.

6.3 Celkové zhodnocení

Lze konstatovat, jak již bylo ostatně několikrát naznačeno, že vývoj toků je důsledkem událostí, ke kterým v průběhu času došlo. Je patrné, že po celá devadesátá léta a začátkem našeho století se obchodní vztahy EU-EaP teprve utvářely. Tehdejší bilaterální dohody či jakékoli změny v obchodních vztazích to tedy příliš neovlivnily (dohoda o partnerství a spolupráci, SNS, Organizace pro hospodářskou spolupráci v oblasti Černého moře). Jen Ukrajina (částečně i Bělorusko) tehdy měly určitou míru rozvinutého obchodu s EU, ale o dost nižší než v pozdější době. Motorem pro budoucí rozvoj je pravděpodobně vznik ENP v roce 2003. Již od toho roku

⁸⁵ Eurostat. Pozn. 40.

došlo k vzestupu tohoto rozvoje u Ukrajiny. U dalších států se tak dělo později také; přičemž je jisté, že to do velké míry ovlivnilo rozšíření EU v roce 2004, čímž se do toků zemí EaP s EU celkově připočetly státy nově vstoupivší do EU (podobu toků výrazně ovlivnilo např. Rumunsko). Strategické partnerství v oblasti energetiky mezi EU a Ázerbájdžánem mohlo toky rovněž pozitivně ovlivnit, stejně jako Černomořská synergie u Moldavska, Ukrajiny, Gruzie, Arménie a Ázerbájdžánu. U všech šesti států nastal pokles z roku 2008 na 2009 (tehdejší ekonomická krize) a vzestup od roku 2009, což jednoznačně souvisí se vznikem EaP. EU uvádí, že ENP poskytuje státům podporu v pokrizových situacích; možná, že to mělo také vliv na rychlý opětovný vzestup toků. U Gruzie to mohl ovlivnit i odklon od spolupráce s Ruskem. Za důsledek aplikace dohod o přidružení a spolupráci mezi EU a Ukrajinou, Moldavskem a Gruzii lze brát vzestup ekonomických toků mezi EU a těmito zeměmi v posledních několika letech. To stejně tak souvisí i s DCFTA. Obchod mezi EU a Arménií po vstupu Arménie do Euroasijské hospodářské unie zpočátku klesl, posléze však opět došlo k vzestupu. Paradoxně po podepsání komplexní dohody a rozšířené dohody o partnerství mezi EU a Arménií se obchod opět snížil.

Grafy sledující ekonomické toky mezi Eurozónou a jednotlivými zeměmi EaP lze porovnávat s těmi za EU celkově a zkoumat, zda se po celé sledované období obchodu Eurozóna-EaP podílely země Eurozóny klíčovou měrou, nebo to spíše ovlivňovaly ostatní členské státy. Výsledky jsou poměrně různorodé. Například u Arménie jsou celkem marginální rozdíly. U Ázerbájdžánu tomu je na první pohled jinak – obchodní bilance mezi Eurozónou a Ázerbájdžánem stoupá v prvních letech k zhruba jedné mld. EUR, po několik nadcházejících let je kolem dvou mld. EUR, následně opět okolo jedné mld. Oproti tomu graf za obchod Ázerbájdžánu s EU celkově má po značnou část sledovaného období asi o jednu mld. EUR vyšší hodnoty. U Gruzie jsou rozdíly postřehnutelné, nikoli však tak očividné jako u Ázerbájdžánu – maxima hodnot obchodní bilance u grafu obchodu EU-Gruzie jsou cca 1,5 mld. EUR, obchod Eurozóny a Gruzie tak 1,2 mld. EUR. Výrazné rozdíly jsou patrné u Moldavska – zatímco obchod EU-Moldavsko má maximum tak 1,3 mld. EUR, u Eurozóna-Moldavsko je to kolem 0,5 mld. EUR. O něco menší, ale stále patrný rozdíl je u Ukrajiny – něco málo přes 10 mld. EUR ku 7 mld. EUR. Bělorusko 5,4 mld. EUR ku 3,1. mld. EUR.

Tyto poznatky lze velmi vhodně vztáhnout na grafy zabývající se konkrétními partnery. Nízký rozdíl v hodnotách grafu obchodu EU-Arménie a Eurozóna-Arménie lze vysvětlit tím, že pět hlavních partnerů této země jsou Belgie, Německo, Francie, Itálie a Rakousko u dovozu, Belgie, Německo, Nizozemsko, Itálie a Španělsko u vývozu. Velké rozdíly u Ázerbájdžánu je

snad možné vysvětlit tím, že v první pětce u dovozu se objevuje Spojené království a u vývozu Česko (to ale hraje malou roli, hlavní je UK u dovozu); nepochybně také bude mnoho států mimo Eurozónu, které sice ovlivňují obchod do nižší míry než prvních pět, ale přesto významně. To lze obdobně sledovat i u ostatních zemí (u Gruzie se objevuje Rumunsko, Bulharsko a Spojené království, u Moldavska Polsko, Maďarsko a Rumunsko, u Ukrajiny Maďarsko a Polsko, u Běloruska Litva, Lotyšsko, Spojené království a Polsko).

Absolutní hodnoty dovozu a vývozu za všechny země EaP dohromady jsou zaznamenány ve třech tabulkách. Ty dokazují, že u Arménie byly tyto hodnoty vzhledem k souvislostem velice nízké jak u importu, tak exportu, Gruzie měla slabý export, ale u importu došlo alespoň v posledních letech k vzestupu, Moldavsko je na tom o něco lépe, Bělorusko již dosahuje miliardových dovozů i vývozu, Ázerbájdžán si sice na trh nechává dovážet méně zboží než Bělorusko, ale jeho export v několika letech překračuje deset mld. EUR, Ukrajina má s přehledem nejvyšší dovozy i vývozy.

Posledním typem grafů jsou ty, které vztahují hodnoty z předešlých grafů na počty obyvatel dané země EaP. Díky tomu lze např. pozorovat, že přestože se na Ukrajinu z EU v minulém roce dovezlo cca 25 mld. EUR, je to asi 590 EUR na jednoho obyv.; naproti tomu do Běloruska se dovezlo asi 6,9 mld. EUR, ale vzhledem k počtu obyv. této země je to přes 700 EUR na hlavu.

To, jakou podobu měly hodnoty ekonomických toků EU-EaP, lze vysvětlit i pomocí poznatků ohledně liberalizace MO a jednotlivých směrů ekonomických geografii.

ES a pozdější EU prošly v průběhu let výraznou ekonomickou vnitřní liberalizací, která zároveň urychlovala i liberalizaci vnější. Prošly jí zejména služby. Naproti tomu byla zachována omezení především v odvětví textilie a zemědělství. Byla zrušena antidumpingová omezení mezi členskými státy, ale zachována vůči třetím zemím. Zóna volného obchodu a další formy spolupráce mezi EU a sledovanými zeměmi měly omezení snížit.

Z toho, čím se zabývá NEG, je vhodné se zaměřit na poznatek, že je důležité vnímat i prostorové rozmístění tzv. druhého prostředí, vznikajícího v návaznosti na tzv. první prostředí, ovlivněné klimatem, výrobními zdroji, dostupností. Toto rozmístění je důsledkem aglomeračních procesů/výhod, ale také historických souvislostí. To vše se u zemí EaP nepochybně promítá – např. na Ukrajině budou příznivé podmínky pro dopravní dostupnost, díky reliéfu rovnému na většině území tohoto státu; jinak tomu bude jistě u Zakavkazska. Z hlediska historických souvislostí je nejpodstatnější komunistická minulost, kterou sdílí všech šest států. U některých se hluboce zakořenila (Bělorusko, které je ještě dnes závislé na Rusku), u jiných se smývá (např.

Ukrajina, mající v Euroasijské hospodářské unii jen roli pozorovatele a často kriticky nahlízející na tuto unii; nebo třeba Gruzie, mající s EU dobré vztahy a s Ruskem negativní, mimo jiné kvůli válce v roce 2008).

Taktéž teorie růstu přikládá předchozímu vývoji důležitou roli, a proto je třeba i u ní zohlednit komunistickou minulost států EaP. Mimo to se zabývá institucemi (např. ochranou duševního vlastnictví a vzděláváním), jako předpokladem pro ekonomický růst. Z dosavadní části práce si již lze vyvodit, že např. Bělorusko s tím má značné obtíže, a proto by se na základě teorie růstu dalo konstatovat, že má – a bude mít – větší problém se ekonomickým růstem (resp. ekonomickým rozvojem, který „Limits růstu“ porovnávají s ekonomickým růstem). S teorií růstu souvisí i teorie beta-konvergence, udávající, že každý region nebo stát má jiný stav rovnováhy, ke kterému směřuje. Je započítáván i populační růst; nutno podotknout, že u států EaP dochází převážně k poklesu obyvatel.

Deregulační opatření, inspirovaná neoliberálními přístupy, dala prostor tomu, aby některé státy začaly více či méně podporovat SME v EaP.

Dle teorie exportní základny stojí za úspěchem regionu (země) vývoz (a také schopnost mít monopol na jeden výrobek). U předešlých grafů je možné sledovat, že v tomto s přehledem dominuje Ázerbájdžán – jeho vývoz do EU zdaleka převyšoval ekonomické toky proudící opačným směrem. Hlavní exportní komoditou v tomto případě byla ropa. Na druhou stranu, doba největších vývozů z Ázerbájdžánu do EU již pominula, oproti tomu např. Ukrajina v posledních letech roste, co se exportu týče. Teorie exportní základny se také zabývá investicemi, jako podstatným faktorem pro rozvoj regionu; je nepochybné, že státy EaP v tomto ohledu zaostávají.

Toho se dotýká i Harrodův-Domarův model, který tvrdí, že k rozvoji zaostalých regionů dojde, pokud do nich bude z vyspělých zemí plout kapitál a v rozvojových zemích přitom budou atraktivní investiční podmínky. Ohledně toho existují značné komplikace, jak již tento model ve své době předpokládal.

Navazuje na to taktéž teorie růstových pólů a teorie kumulativních příčin, která řeší nerovnoměrnost mezi jednotlivými oblastmi daného státu, ale také to zkoumá z mezinárodního měřítká. Poukazuje na to, že nerovnoměrnost mezi státy se bude prohlubovat a že nic jako spravedlivý obchod neexistuje. Do jaké míry toto tvrzení je či není pravda již informace uvedené u každého ze států i jednotlivé grafy nemohou zodpovědět. Stejně tak nelze konstatovat, zda tomuto „rozevírání nůžek“ zabraňují finanční dary EU státům EaP včetně PZI, byť ne tak velké, jak by bylo žádoucí.

7. Závěr

V polovině 90. let 20. stol. se ekonomické vztahy mezi EU a státy pozdějšího Východního partnerství teprve utvářely; ekonomické toky tehdy nenabývaly významných hodnot. Po rozpadu SSSR s těmito státy Unie uzavřela dohodu o obchodní a hospodářské spolupráci. Roku 1994 byla uzavřena dohoda o partnerství a spolupráci s Ukrajinou a Moldavskem, nabyla účinnosti k roku 1997. EU tehdy očekávala, že k roku 1998 se začne uvažovat o založení volného obchodního režimu EU-Ukrajina. U Zakavkazska byla dohoda o partnerství a spolupráci uzavřena 1996, účinná od 1999. S Běloruskem se o ní jednalo k roku 1995, ale nebyla uzavřena, vztahy mezi ním a EU se tedy nadále řídily dohodou o obchodní a hospodářské spolupráci. V roce 2003 došlo ke vzniku ENP (European Neighbourhood Policy, Evropské politiky sousedství), zaměřené na nové strategie, postupy a přístupy ke státům ve Středomoří a východní Evropě. Jedním z prostředků, kterými se toho snažila docílit, byl ENPI (European Neighbourhood and Partnership Instrument, Evropský nástroj pro sousedství a partnerství). Vzájemné ekonomické vazby se prohloubily. Významným rozšířením EU v roce 2004 se Unie státům pozdějšího Východního partnerství geograficky velmi přiblížila. Mimo to mnoho dosavadních partnerů těchto zemí nyní bylo státy EU, takže se obchod mezi Uníí a pozdějšími státy Východního partnerství zvýšil. ENP a rozšíření EU 2004 nastartovalo růst ekonomických toků, především tedy dovozu, u Ázerbájdžánu vývozu. Kromě něj začalo docházet k dynamickému vzestupu u Běloruska a Ukrajiny, opožděně u Gruzie, méně intenzivně u Arménie a nepříliš významně u Moldavska. Roku 2007 vstoupily do EU Rumunsko a Bulharsko, což ovlivnilo podobu toků více méně všech šesti států – tyto nově přistoupené země byly mezi pěti hlavními partnery Moldavska (Rumunsko u dovozu i vývozu, v obou oblastech bylo zdaleka nejvýznamnějším partnerem této země) a Gruzie (Bulharsko u dovozu a vývozu, kterému dominovalo, a Rumunsko u dovozu). Obchod do určité míry probíhal přes Černé moře, což mohlo ovlivnit i založení Černomořské synergie roku 2008. V tomto roce také došlo ke světové ekonomické krizi, vlivem níž se toky všech států propadly (nejvýrazněji i Ukrajiny), ale všechny státy zažily obnovený růst už k roku 2009. To mohlo ovlivnit to, že jedním z nástrojů ENPI je pokrizová pomoc, především pak asi mělo vliv založení Východního partnerství. Tehdy se rovněž zhoršily vztahy států s Ruskem – ohledně Gruzie už o rok dříve v souvislosti s rusko-gruzínskou válkou a vystoupila ze SNS (Svazu nezávislých států); Ukrajina a Bělorusko s ním měly spor ohledně energetiky. Na začátku současné dekády začalo u všech států Východního partnerství dříve či později docházet ke

stagnaci a poklesu toků, příčina toho je neznámá. V roce 2014 uzavírá Moldavsko, Ukrajina a Gruzie s EU dohodu o přidružení, která znamená další stupeň integrace. Téhož roku je s Gruzii uzavřena DCFTA (Deep and Comprehensive Free Trade Agreement, prohloubená a komplexní dohoda o volném obchodu), součástí dohody o přidružení spjatá s dalšími liberalizacemi obchodu, zejména mobilitou. Tyto tři státy se z propadu dostávají dříve než Ázerbájdžán, Bělorusko a Arménie. S Arménií se tato dohoda měla uzavřít, ale ta před podepsáním na nátlak Ruska vstoupila do Euroasijské hospodářské unie, k podpisu nedošlo a naopak se Arménie více odklonila od EU. S Ázerbájdžánem se o dohodě uvažovalo, s Běloruskem nikoliv. V roce 2016 byla DCFTA uzavřena i s Ukrajinou a Moldavskem. V tomto roce také došlo k uvolnění vízového režimu v Gruzii a Arménii; Arménie rok na to uzavřela dohodu CEPA (Comprehensive Economic Partnership Agreement, komplexní a posílená dohoda o partnerství) a s Ázerbájdžánem byla tato dohoda projednávána. CEPA zatím Arménii paradoxně nepřinesla růst toků, ale propad. Bělorusko se ještě v současné době v obchodě s EU stále řídí dohodou o obchodní a hospodářské spolupráci uzavřenou začátkem 90. let minulého století.

Mezi absolutními hodnotami toků byly značné rozdíly. Arménie neměla oproti ostatním významné dovozy ani vývozy (nikdy nepřekročily miliardu EUR), Gruzie na tom byla o něco lépe, pak následovalo Moldavsko. Bělorusko po mnoho let vyváželo i dováželo zboží čítající několik mld. EUR. Ázerbájdžán měl sice nižší dovoz než Bělorusko, ale jeho dovoz část sledovaného období převyšoval deset mld. EUR. Ukrajina dominovala u vývozu i dovozu. V jejím případě hrál roli počet obyvatel, proto byly absolutní hodnoty vyděleny počtem obyv. a ukázalo se, že prvenství patřilo Bělorusku a Ázerbájdžánu.

Za nejprekvapivější zjištění práce považuji to, že se podoba ekonomických toků mezi EU a státy EaP ne vždy odráží na vzájemných vztazích. Jak bylo uváděno, práce se do podstatné míry opřela o oficiální webové stránky EU, především pak při popisu vztahů mezi EU a státy EaP. Již v úvodu charakteristiky smluv bylo uvedeno, že prosazování demokracie a lidských práv je pro EU klíčové. Obchod v praxi to vyvrátil – EU udržuje intenzivní obchod s Běloruskem a Ázerbájdžánem, přestože tyto země jsou z šestice států Východního partnerství nejméně demokratické; možná je EU závislá na zboží, které tyto státy vyváží.

Naproti tomu lze konstatovat, že jsem si potvrdil své očekávání, že vznik ENP a EaP výraznou měrou ovlivnil podobu ekonomických toků (přestože měli představitelé EU mnohem optimističtější očekávání). Vliv měla patrně i dohoda o přidružení a DCFTA.

Výhledově by se dalo očekávat, že růst zapříčiněný dohodou o přidružení a DCFTA bude pokračovat, obchod Moldavska, Gruzie a Ukrajiny bude liberalizovanější, obyvatelstvo

mobilnější, cestovní ruch a investiční pobídky vyšší, demokracie více prosazována atd. V následující dekádě možná tyto státy zaznamenají ekonomický rozvoj, přestože absolutní hodnoty ekonomického růstu tak vysoké nebudou. Naproti tomu Bělorusko, dodnes nepřilíš svobodné nejen v obchodě, sice bude mít ekonomický růst, ale ne rozvoj. Ázerbájdžán a Arménie budou někde uprostřed.

8. Přílohy

8.1 Poznámky

1) metodika citování vychází z této webové stránky: Nová citační norma ČSN ISO 690:2011 – Bibliografické citace; Odkazy v textu – metody citování [online], [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/novaiso690/metody-citovani>.

9. Použitá literatura a internetové zdroje

9.1 Použitá literatura

BACHMANN K., STADTMULLER E. The EU's Shifting Borders : Theoretical Approaches and Policy Implications in the New Neighbourhood. New York: Routledge, 2011. ISBN 9780203153468.

BLAŽEK, Jiří a David UHLÍŘ. Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace. Vyd. 2., přeprac. a rozš. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1974-3.

CEBRE; Liberalizace obchodu [online]. Dostupné z: <https://cebre.cz/docs/liberalizace-obchodu>.

CIHELKOVÁ E. a kol., Regionalismus a multilateralismus, základy nového světového obchodního řádu? [online]. Str. 6 – 7. Dostupné z:

https://books.google.cz/books/about/Regionalismus_a_multilateralismus_Z%C3%A1kla.html?id=dIMpBXQ_bHwC&printsec=frontcover&source=kp_read_button&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

CIHELKOVÁ, E. Vnější ekonomické vztahy Evropské unie. Praha: C.H. Beck, 2003. Beckova edice ekonomie. ISBN 80-7179-804-5.

European neighbourhood policy: conference proceedings. Prague: Research Centre of Association for International Affairs, [200-]-^^^-. ISBN 80-903468-1-2.

FOITOVÁ L., DP: Liberalizace mezinárodního obchodu jako součást rozvojové politiky EU [online]. Str. 8. Dostupné z:

file:///C:/Users/Acer/Downloads/DPTX_2008_1_11230_JDIP01_197840_0_81874.pdf

GSTÖHL, Sieglinde a Simon SCHUNZ. Theorizing the European neighbourhood policy. New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2017. ISBN 978-1-138-20479-9.

HOKOVSKY, R., ed. Towards a safer Europe: policy papers. Praha: European Values, c2010. ISBN 978-80-904158-7-4.

OECD, Third East-West conference of ministers of economy industry and trade of G-7 and reforming countries, Country profiles. East-West business forum, Warsaw, 5 – 6 May 1994. T 202557.

STEINMETZOVÁ D., STUHLÍKOVÁ Z., HNÁT P., Rozvojové země a současný stav jednání ve WTO [online]. Str. 8 – 9. Dostupné z:

file:///C:/Users/Acer/Downloads/Rozvojove_zeme_a_soucasny_stav_jednani_ve_WTO.pdf.

TOMÁNEK M., Hodnocení činnosti FONTES RERUM družstva pro ekonomická, politická a sociální studia za rok 2006 [online]. Str. 1 – 3. Dostupné z: http://fontes-rerum.cz/download/vyrocní_zpravy/vyrocní_zprava_2006.pdf.

VALENČÍK, Radim. Ekonomie produktivní spotřeby: teoretický základ analýzy role odvětví produktivních služeb. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2019. Sciencepress. ISBN 978-80-7408-184-2.

VAN VOOREN, Bart. EU external relations law and the European neighbourhood policy: a paradigm for coherence. New York: Routledge, 2012. Routledge research in EU law. ISBN 0203147375.

9.2 Internetové zdroje

M. Hytha, DP: Vývoj ekonomického myšlení [online], 04-2010 [cit. 09-08-2020]. Dostupné z: https://is.ambis.cz/th/oun76/Diplomova_prace_-_Bc._Marek_Hytha_1_.pdf.

OECD, The European Union's Trade Policies and their Economics Effects [online]. S. 7 – 14, 18 – 20. Dostupné z: <https://www.oecd.org/economy/growth/1886277.pdf>.

E. Jílková, J. Zimmermannová, Makroekonomie, studijní opora pro kombinované studium [online], 2018 [cit. 09-08-2020]. Dostupné z: <https://www.mvso.cz/files/makroekonomie.pdf>.

Euroskop.cz; Evropská politika sousedství [online], 09-2018 [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8714/sekce/evropska-politika-sousedstvi/>.

T. Evan, Světová ekonomika [online], 2012 [cit. 05-05-2021]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/3901732-Svetova-ekonomika-tomas-evan-studijni-opora-k-vybranim-otazkam-vyvoje-svetoveho-hospodarstvi.html>.

MPO; Systém všeobecných celních preferencí [online], 01-07-2010 [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/dokument49418.html>.

Komorasns; Společenství nezávislých států oslavilo 25 let své existence. Předseda mu letos bude Rusko [online], 24-01-2017 [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <http://www.komorasns.cz/post/show?postId=546>.

MPO; Základní informace k WTO a DDA [online], 11-04-2018 [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/spolecna-obchodni-politika-eu/svetova-obchodni-organizace/zakladni-informace/zakladni-informace-k-wto-a-dda--7894/>.

Evropská rada, Rada Evropské unie; Východní partnerství [online], 17-06-2020 [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/eastern-partnership/>.

Evropská rada, Rada Evropské unie; Multilateral cooperation, Eastern Partnership: supporting reforms, promoting change [online], [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/media/21525/eastern-partnership-multilateral-cooperation.pdf>.

Evropská rada, Rada Evropské unie; Countries and regions, Ukraine [online], 11-06-2020 [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/ukraine/>.

Evropská služba pro vnější činnost, Delegation of the European Union to Armenia; Armenia and the EU [online], 11-05-2016 [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/delegations/armenia/896/node/896_en.

Euroskop.cz; Smluvní vztahy EU a třetích zemí [online], [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/203/sekce/smluvni-vztahy-eu-a-tretich-zemi/>.

Euroskop.cz; Rusko [online], 09-2018 [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/9130/sekce/rusko/>.

A. Miškinis, I. Dulstau, ECONOMIC IMPACTS OF EU–BELARUSIAN TRADE [online], 01-01-2012 [cit. 05-05-2021]. Dostupné z: <https://www.journals.vu.lt/ekonomika/citationstylelanguage/get/vancouver?submissionId=897>

Evropská rada, Rada Evropské unie; Vztahy EU s Ázerbájdžánem [online], 16-06-2020 [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/eastern-partnership/azerbaijan/>.

Evropská rada, Rada Evropské unie; Vztahy EU s Arménií [online], 16-06-2020 [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/eastern-partnership/armenia/>.

Euroasian Economic Union [online], [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about-history>.

EIB; Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) Initiative East [online], [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <https://www.eib.org/en/projects/regions/eastern-neighbours/instruments/dcfta/index.htm>.

EIB; Disclaimer [online], [cit. 06-08-2020]. Dostupné z: <https://www.eib.org/attachments/dcfta-subintermediaries-en.pdf>.

Eurostat; Factsheet, Belarus [online], [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_belarus_en.pdf.

Evropská rada, Rada Evropské unie; Vztahy EU s Běloruskem [online], 16-07-2020 [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/eastern-partnership/belarus/>.

V. HRDÁ, DP: Vztahy mezi Evropskou unií a Běloruskem v kontextu Východního partnerství [online], 2012 [cit. 2020-26-03]. Dostupné z: <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/4622/1/Veronika%20Hrda%20-%20Vztahy%20mezi%20Evropskou%20unií%20a%20Běloruskem%20v%20kontextu%20Východního%20partnerství.pdf>.

ESVČ, Delegation of the European Union to Belarus; Belarus and the EU [online], 11-05-2016 [07-08-2020]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/delegations/belarus/15975/belarus-and-eu_en.

IMF, Republic of Belarus: Request for Stand-By Arrangement—Staff Report; Staff Supplement and Statement; Press Release on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for the Republic of Belarus [online], 04-2009 [cit. 05-05-2021]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2009/cr09109.pdf>.

ESVČ, Delegation of the European Union to Ukraine; Ukraine and the EU [online], 16-05-2016 [07-08-2020]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/1937/ukraine-and-eu_en.

Evropská rada, Rada Evropské unie; Countries and regions, Moldova [online], 11-06-2020 [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/moldova/>.

ESVČ, Delegation of the European Union to the Republic of Moldova; Moldova and EU [online], 12-05-2016 [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/delegations/moldova/1538/republic-moldova-and-eu_en.

ESVČ, Delegation of the European Union to the Republic of Azerbaijan; Azerbaijan and EU [online], 11-05-2016 [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/delegations/azerbaijan/916/azerbaijan-and-eu_en.

Evropská rada, Rada Evropské unie; Vztahy EU s Ázerbájdžánem [online], 16-07-2020 [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/eastern-partnership/azerbaijan/>.

Evropská rada, Rada Evropské unie; Countries and regions, Azerbaijan [online], 27-05-2020 [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/azerbaijan/>.

Evropská rada, Rada Evropské unie; Countries and regions, Armenia [online], 28-05-2020 [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/armenia/>.

ESVČ, Delegation of the European Union to the Republic of Armenia; Armenia and EU [online], 11-05-2020 [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/delegations/armenia/896/node/896_en.

Evropská rada, Rada Evropské unie; Countries and regions, Georgia [online], 09-06-2020 [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/georgia/>.

ESVČ, Delegation of the European Union to the Republic of Georgia [online], 02-08-2018 [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/delegations/georgia/49070/georgia-and-eu_en.

UNESCO, Diversity of Cultural Expressions; EU-Georgia Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) [online], [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: <https://en.unesco.org/creativity/eu-georgia-deep-comprehensive-free-trade-area-dcfta>.

DEEP AND COMPREHENSIVE FREE TRADE AGREEMENT (DCFTA), 2014-2017, ACTION PLAN IMPLEMENTATION, REPORT FOR 2015, 2015 ANNUAL REPORT [online], [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: <http://www.dcfta.gov.ge/public/filemanager/implimentation/2015%20Annual%20Report.pdf>.

IMPLEMENTATION OF THE 2014-2017 ACTION PLAN FOR THE DEEP AND COMPREHENSIVE FREE TRADE AREA AGREEMENT (DCFTA), 2016 ANNUAL REPORT [online], [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: <http://www.dcfta.gov.ge/public/filemanager/implimentation/2016%20ANNUAL%20REPORT.pdf>.

Evropská rada, Rada Evropské unie; Vztahy EU s Gruzii [online], 16-06-2020 [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/eastern-partnership/georgia/>.

Eurostat; EU trade since 1988 by SITC [online], 16-07-2020 [cit. 07-08-2020]. Dostupné z: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_DS-018995_QID_40C95993_UID_-3F171EB0&layout=PERIOD,L,X,0;REPORTER,L,Y,0;PARTNER,C,Z,0;PRODUCT,C,Z,1;FLOW,L,Z,2;INDICATORS,C,Z,3;&zSelection=DS-018995INDICATORS,VALUE_IN_EUROS;DS-018995PRODUCT,TOTAL;DS-018995FLOW,1;DS-018995PARTNER,EU27_2020_EXTRA;&rankName1=PARTNER_1_2_-1_2&rankName2=INDICATORS_1_2_-1_2&rankName3=FLOW_1_2_-1_2&rankName4=PRODUCT_1_2_-1_2&rankName5=PERIOD_1_0_0_0&rankName6=REPORTER_1_2_0_1&sortC=ASC_-1_FIRST&rStp=&cStp=&rDCh=&cDCh=&rDM=true&cDM=true&footnes=false&empty=true&wai=false&time_mode=NONE&time_most_recent=false&lang=EN&cfo=%23%23%23%2C%23%23%23.%23%23%23&lang=en.